

**АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ**

Ольга Кутова

**ЕСТЕТИЧНІ ТА ЕТИЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ПРАКТИЧНОГО
ДОСВІДУ ВИКЛАДАЧІВ ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН
ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

Методичні рекомендації

Київ – 2015

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні і методичні основи розвитку практичного досвіду викладачів фізико-математичних дисциплін вищих педагогічних навчальних закладів	6
1.1. Сутність поняття “естетичні та етичні чинники розвитку практичного досвіду”	
1.2. Естетичні та етичні чинники розвитку практичного досвіду викладачів вищих педагогічних навчальних закладів	13
Розділ 2. Обґрунтування впливу на розвитку практичного досвіду викладачів фізико-математичних дисциплін вищих педагогічних навчальних закладів естетичних та етичних чинників	24
2.1. Методика розвитку практичного досвіду викладачів фізико-математичних дисциплін вищих педагогічних навчальних закладів під впливом естетичних та етичних чинників	24
2.2. Вплив естетичних та етичних чинників на розвиток практичного досвіду викладачів фізико-математичних дисциплін вищих педагогічних навчальних закладів	35
Висновок	40
Література	41
Додатки	46

ВСТУП

У сучасній педагогіці значущою залишається роль вчителя – майстра педагогічної праці, громадянина, носія загальнокультурних і національних цінностей, основою професіоналізму якого є постійне самовдосконалення. Становлення висококваліфікованого вчителя, викладача фізико-математичних дисциплін, удосконалення набутих ним власних знань, умінь і навичок – безперечно, нагальне питання для його саморозвитку. Важливого значення набувають мімічні, пластичні, інтонаційні, мовленнєві вміння педагога, його емоційність, адекватне сприймання дітей. Через це необхідно, щоб викладачі природничо-математичних дисциплін володіли знаннями й практичними вміннями особливого виду: здатністю яскраво і переконливо, чітко і коротко виражати свої почуття, прийомами впливу на уважність аудиторії, вмінням керувати своїм психофізіологічним апаратом та творчим самопочуттям для успішної організації спілкування та взаємодії з учнями тощо. У зв'язку з цим, варто звернути увагу на такі властивості особистості викладача, як образність та гнучкість мислення, саморегуляцію психічних станів, емпатію, вміння привертати й утримувати увагу учнів, мовленнєву виразність, вміння в сфері невербальної та вербальної комунікації [26, с. 5]. Морально-естетичний досвід викладачів фізико-математичних дисциплін формується у процесі морально-естетичної діяльності, в ситуації “спілкування” з мистецькими творами і захоплюючими демонстраційними приладами, цікавими розповідями, чіткою і невимушеною організацією навчально-виховного процесу. Результатом його формування мають стати художньо-естетичні знання, добрі вміння та ціннісне ставлення до мистецтва, навколишньої природи та творчої діяльності. Оскільки “суспільство зазнає тиску масового виробництва і науки на цінності моральні, естетичні, духовні. Наукове мислення починає суперечити моральному та естетичному розвитку особистості. Тому невипадково, значна частина молоді пов'язує образ успішної людини з матеріальними успіхами, а не з духовним потенціалом. Як наслідок, людські почуття часто розвиваються за певними стереотипами, що призводить до обмеження духовного світу особистості. Отже, виникає проблема формування і розвитку якісно нового інтелектуально-моральнісного, естетичного потенціалу суспільства, сутнісним джерелом якого є освіта, наука, культура. Таким чином, набуває актуальності проблема морально-естетичного і етичного виховання майбутнього нації” [16, с. 26]. Ця проблема важлива і тому, що викладач вищого навчального закладу згідно Закону України «Про вищу освіту» (39, ст. 1, п. 5) має сформувати у студентів «сукупність систематизованих знань, умінь і *практичних навичок*, способів мислення, професійних, світоглядних і громадських якостей, *морально-*

естетичних цінностей, інших компетентностей» [39, с. 2].

Розвитку цих якостей у педагогів покликані сприяти естетичні та етичні чинники розвитку практичного досвіду, що є важливою складовою їх психолого-педагогічної діяльності. Ці чинники дають викладачам уявлення про цілісну структуру практичної діяльності, в основі якої є особистість як основний суб'єкт творення; педагогічна спрямованість; усвідомлення й оцінка себе в ролі вчителя, розкриття своїх здібностей і ступінь готовності до педагогічної діяльності; виявлення і корекція самооцінки; сприяння формуванню гнучкого, індивідуального стилю педагогічного спілкування; творче розв'язання практичних завдань; формування якостей, таких як: культура зовнішнього вигляду викладача і велич душі, техніка і виразність мовлення, міміка і доброзичливість, здатність до самоконтролю й саморегуляції.

Головною метою цих методичних рекомендацій є стимулювання викладачів до практичного самовиховання, формування у них потреби в неперервному педагогічному самовдосконаленні, залучення їх до фундаментальних моральних та естетичних цінностей, перетворення у стійкі переконання та мотиви поведінки, пробудження етичних та естетичних почуттів, як формотворчих їх чинників, виявлення відчуття відповідальності за самовдосконалення, формування уміння орієнтуватися у світі між людських відносин і художнього життя з позицій гуманізму. Таким чином педагоги фізико-математичних дисциплін мають забезпечити кожній молодій людині можливість ціннісного, емоційно насиченого і духовно-піднесеного сприйняття усього навколишнього світу і її власної поведінки – такого сприйняття, яке нам дарує розвинута естетична свідомість; впроваджувати у юні душі потребу і здатність естетично орієнтованої практики, установку на естетично значуще формоутворення у всіх сферах діяльності; породжувати у людини потребу формувати її здатність і вміння передавати іншим свій естетичний досвід і тим самим активно включатися у розвиток естетичної культури людства.

Завданням є: розвивати у викладачів уявлення про педагогічну діяльність як рефлексивне керування діяльністю студента (переміщення його у позицію активного суб'єкта навчання; розвиток його здатності до самоуправління власною діяльністю; організацію процесу навчання як вирішення навчально-пізнавальних проблем на основі творчої взаємодії); створити умови для формування у студентів гуманної позиції щодо розуміння мети і завдань власної педагогічної діяльності; допомогти майбутнім педагогам опанувати механізми використання особистісного потенціалу для вирішення педагогічних завдань навчання і виховання, оволодіти елементами педагогічної техніки; [32, с. 6] визначити оптимальні засоби і напрямки професійного самовдосконалення

на етичних і естетичних засадах.

Ключовою ідеєю методичних рекомендацій є розуміння розвитку практичного досвіду викладачів фізико-математичних дисциплін як комплексу їх естетичних та етичних властивостей і якостей, що забезпечують ефективність навчально-виховного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах. Для успішного виконання професійної діяльності викладачу потрібно опанувати різноманітними формами та методами впливу на своїх вихованців. Фахові якості викладача не можна розвивати, не враховуючи моральної та естетичної його особистості. Естетичне та етичне виховання пов'язане з формуванням творчої активності педагога, здібності до свідомої діяльності за законами краси. Естетичні та етичні чинники розвитку практичного досвіду викладачів фізико-математичних дисциплін відображають їх здатність до грамотного, вільного і повного сприйняття та аналізу різноманітних естетичних явищ, навколишнього світу, а головне, дозволяють будувати педагогічну діяльність відповідно до соціально значущих етичних норм досконалості й краси. Вони допомагають встановити доброзичливі і небайдужі стосунки між педагогами і студентами.

Важливу роль у формуванні особистості педагога відіграє принцип культуровідповідності, що визначає місце мистецтва у розвитку професійно значущих якостей викладачів. Завдяки своїй поліфункціональній і синтетичній природі мистецтво, інтегруючись у педагогічну реальність, утворює структуровану систему з великою кількістю елементів, що синтезують окремі напрями фахової підготовки викладача, забезпечуючи проникнення у різні галузі специфічних знань і вмій. Це значно підвищує можливості естетичного та етичного підходу до розвитку практичного досвіду викладачів фізико-математичних дисциплін вищих навчальних закладів.

В основу дослідження покладено *припущення*, що ефективність розвитку практичного досвіду викладачів фізико-математичних дисциплін вищих педагогічних навчальних закладів зростає за умови впливу у процесі їх навчально-виховної діяльності зі студентами естетичних та етичних чинників. Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених проблемі розвитку педагогічного досвіду, однозначне розуміння сутності цього поняття педагогічною громадськістю фактично відсутнє. Не звертається увага на роль естетичних та етичних чинників розвитку практичного досвіду викладачів фізико-математичних дисциплін вищих педагогічних навчальних закладів, а лише на можливість пояснити і розвинути навчальні знання, уміння та навички. Однак, варто підкреслити, що естетичні та етичні чинники розвитку практичного досвіду викладачів сприятимуть їх творчості, педагогічній культурі, естетичній та етичній спрямованості їх у роботі зі студентами; залученню до різноманітної естетичної діяльності; комплексному

використанню різних видів мистецтва як на заняттях, так і в позааудиторній роботі, психолого-педагогічній ерудиції та педагогічному такту.

РОЗДІЛ І.

Теоретичні і методичні основи розвитку практичного досвіду викладачів фізико-математичних дисциплін вищих педагогічних навчальних закладів

1.1. Сутність поняття “естетичні та етичні чинники розвитку практичного досвіду”

Щоб зрозуміти поняття “естетичні та етичні чинники”, познайомимося з дефініцією “чинники”. *Чинник* – поняття, похідне від поняття “чинити”, “діяти”, “здійснювати певний вчинок, дію”, тобто “те, що чинить, здійснює вплив, діюче” [43]. В Академічному тлумачному словнику говориться, що чинник є “умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу, що визначає його характер або одну з основних рис” [44]. Отже, *естетичні чинники* – це дія естетичних почуттів педагога, що є підвалинами естетичної свідомості, на яких можуть формуватися складніші елементи її структури, що забезпечують естетичний розвиток і вдосконалення студента. Мається на увазі естетичний смак, естетичний ідеал, естетичні погляди і теорії, прагнення до мистецтва, прекрасного у навколишньому середовищі. Це стверджує і академік І.А. Зязюн: «Естетичний досвід через свої складові – спеціалізовані емоції, почуття, що обов’язково зумовлюють вольову діяльність, регулює людську поведінку, спрямовує дії людини на предмет, здатний задовольнити людську потребу» [8, с. 75].

Оскільки, краса і мистецтво, взаємозалежні за декількома напрямками: прекрасне може бути об’єктом зображення мистецтва; краса завжди натхнена і надихає мистецтво; мистецтво – це естетичний ідеал, тобто уособлення краси; мистецтво вчить людей сприймати прекрасне і створювати його. Кожний викладач знає, що мистецтво є сфера духовно-практичної діяльності особистості і спрямована на художнє осягнення та освоєння світу. І.А. Зязюн стверджував, «що будь-яке мистецтво покликане здійснювати ряд функцій – *пізнавальну, виховну, комунікативну, гедоністичну тощо*. Але здатне воно виконувати будь-яку з них лише за умови реалізації ним функцій задоволення естетичних потреб людини, а отже – за умови відповідності його певному рівню розвитку естетичного досвіду особи» [8, с. 128].

Мистецтво задовольняє універсальну потребу людини – відтворювати навколишню дійсність в розвинутих формах людської чуттєвості [33, с. 13]. Усвідомлюючи значення мистецтва в розвитку краси як ціннісного орієнтира діяльності педагога, слід широко використовувати можливості впровадження культурології в професійну освіту викладачів. Естетичні чинники, за

твердженням О.М. Отич, є важливими для педагогічної взаємодії викладачів і студентів “адже вони зумовлюючи позитивні або негативні естетичні почуття в суб’єктів освітнього процесу, не просто впливають на характер їхніх взаємин, а й переносяться учнями і студентами на ставлення до предмета, який викладає педагог, навчального закладу й навчання в цілому” [23, с. 18]. Під естетичними чинниками вчена пропонує вважати врахування педагогом розуміння “аудиторії, передбачення і відчуття її зворотної реакції, заразливості, емпатійності, рефлексивності, естетичної виразності, артистичності, атрактивності, харизматичності динамізму й магнетизму його особистості [23, с. 18].

У міру зростання ролі краси в аксіосфері педагога стає можливим його перехід в іншу якість, особливо важливу з педагогічної точки зору, адже на думку В.О. Сухомлинського краса – це кров і плоть людяності, добрих почуттів, щирих стосунків. Як наголошував І.А. Зязюн “жодна сфера людського поза естетичними чинниками немислима, бо не можна уявити життєдіяльну людину поза сприйманням і переживанням” 9, с.20]. Влучно висловлюється щодо почуттєвості академік Г.Г. Філіпчук, наголошуючи на важливості цієї якості людини, оскільки на його думку світом, прогресом рухають не ідеї, а світом рухають тільки великі почуття.

Отже, на нашу думку до естетичних чинників розвитку практичного досвіду викладача варто віднести почуттєвість, емоційність, естетичні потреби, духовність, вишуканість та почуття естетичного смаку у ставленні до себе і оточуючих, розуміння прекрасного і вміння його використати у спілкуванні зі студентами, естетичні погляди, ідеали. Естетичне почуття, як багатство людської чуттєвості і духовності, виникає і розвивається під впливом різноманітних форм практичної діяльності, в яких викладач стверджує себе не тільки як фахівець, що потребує певних матеріальних умов для існування, а й як особистість, що вільна і здатна творити поза такими потребами. Тобто сфера почуттів формується у працюючого педагога як сфера не лише практичного, а й духовного зв'язку з навколишнім світом. Розвиваючи естетичні почуття викладач формує естетичні потреби, що є підвалинами духовного ставлення до навколишнього світу. Іншими словами: естетичне почуття стає тим духовним утворенням, яке визначає ступінь соціалізації молоді людини рівень піднесення її потреб до суто людських якостей. Ступінь розвиненості естетичного почуття суттєво впливає на характер і якість діяльності викладача. Найвиразніше це відчувається у потягу до краси, довершеності, гармонії. Саме як сутнісна характеристика педагога естетичне почуття накладає відбиток на будь-який прояв діяльності та його духовного переживання. Воно не тільки забезпечує гармонізацію зовнішнього світу через діяльність, а й збагачує,

робить багатоманітними внутрішній світ викладача, його духовні устремління.

Безсумнівно, що особливий вплив на розвиток естетичного почуття здійснює мистецтво. Саме художньо-мистецькі надбання розвивають здібність чуттєво сприймати світ по-людськи, тобто у формах культурно розвиненого споглядання. В цьому і полягає спеціальна місія художника та його твору в розвитку всієї цивілізації. Викладачі фізики та інших природничих дисциплін, використовуючи у своїй практиці елементи високого мистецтва, змогли б значно активізувати роботу студентів при вивченні нового матеріалу, поглибити їх знання та розвинути їх уяву і увагу (додаток 5). Оскільки мистецтво розвиває вищі, найбільш рафіновані форми людського споглядання та спеціально культивує здібність інтелектуального уявлення, яке в нижчих формах свого розвитку виникає значно раніше і незалежно від мистецтва, але потім стає тим підґрунтям, на якому виникають особлива, художня творчість, інтуїція, фантазія, творче уявлення. Певною мірою мистецтво є досвідом світосприймання, воно забезпечує збереження не тільки культури почуттів, а й сфери їхнього розвитку і збагачення. За допомогою мистецтва викладачі фізико-математичних дисциплін можуть розвивати і збагачувати особистий, індивідуальний досвід світосприймання, розширювати вміння осягти внутрішній світ іншої людини, бачити і відчувати світ чужими очима. А отже, розвивати в собі здатність співчувати іншому, розуміти та відчувати стан кожного студента .

Духовність – поняття складне й багатогранне. Воно охоплює всі світоглядні аспекти пізнання та розуміння світу, важливі проблеми життєтворчості, емоційної сфери діяльності, відчуття душею й серцем живого духу довкілля в самому собі. Духовність викладача вищого навчального закладу – це бути милосердним, чуйним, уважним, шляхетним, справедливим, доброзичливим, здатним відчувати стан своїх слухачів. Одне із особливих місць серед духовних почуттів займає совість, адже вона є засобом самоконтролю, саморегулювання, відповідального ставлення викладача до начальниково-виховного процесу. Саме за допомогою совісті, можна помітити і виправити допущені помилки, що сприяє здійсненню духовного зростання, саморозвитку та самовдосконалення педагога.

Проблема формування духовності викладача фізико-математичних дисциплін у вищих навчальних закладах як один із естетичних чинників є особливо актуальною. Духовність викладача фізико-математичних дисциплін є важливою складовою його професійної культури, від якої залежить цілісне особистісно- та соціально-професійне становлення спеціаліста. Лише духовно розвинутий педагог здатен реалізовувати набуті знання, вміння та навички, є підготовленим до роботи за фахом і прагне її виконувати на високому рівні.

Виходячи з цього, можна стверджувати, що професійна навчально-виховна робота викладача, зорієнтована на духовне зростання, є передумовою ефективною педагогічною діяльністю. Тому формування його духовної культури є одним із головних завдань освітньо-виховного процесу у вищих навчальних закладах і передбачає розвиток готовності до самовдосконалення та самоконтролю, усвідомлення морально та духовно ціннісних орієнтацій, розвиток особистісної гуманістичної спрямованості.

Завдання педагога – показати, що Духовний Світ існує і кожен може в ньому жити. Люди, у тому числі й учні, студенти, їх батьки, у своєму бутті більше заклопотані турботами повсякдення. Таке буття дуже локалізує Світ людини, в якому багато проблем, негараздів, несправедливостей, зневіри, “безвихідних ситуацій”, зла тощо.

Викладач навіть своїм зовнішнім виглядом має налаштувати до себе студентів, в якому відбивається його багатий внутрішній світ, повага і турботливе ставлення до молодих людей, з якими йому доводиться працювати. Необхідно також пам’ятати, що, насамперед, в улюбленого викладача вони вчаться правильно і доречно одягатися, поводитися, спілкуватися, працювати. У стилі одягатися проявляється одне з головних правил: красиво виглядати – значить виявляти до оточення почуття поваги, вишуканості та елегантності, чарівності та дотепності.

Створюючи свій образ, педагог тим самим самовдосконалюється. Особистісне як щось внутрішнє проявляється через діяльність, у конкретних продуктах творчості, при цьому діяльність виступає ніби межею переходу особистісного внутрішнього у зовнішнє – продуктивне. Це найчастіше – оригінальність, несхожість, зовнішнє самооформлення, експресія, вміння транслювати свою неповторну особистість, робити її оригінальною в кожному компоненті педагогічного процесу – від мети й завдань до добору змісту, засобів, способів і прийомів їхньої презентації, а також у стилі спілкування з усіма учасниками цілісного педагогічного процесу, у кожній емоційній реакції на поведінку вихованців, у дозволеному собі ступені вільної імпровізації на занятті. Внутрішній образ – це, насамперед культура викладача, безпосередність і воля, чарівність, емоційність, гра уяви, вишуканість.

Для викладача важливо наявність глибокого почуття естетичного смаку. Розгляд та осмислення змісту понять «смак», «естетичний смак» з точки зору філософії, естетики, психології та педагогіки переконує нас в тому, що естетичний смак це – інтегративний компонент естетичної культури особистості, що відображає розвиненість емоційно-естетичної сфери, естетичної свідомості, наявність необхідних естетичних знань, здатність і потребу сприймати та перетворювати дійсність за законами краси, вміння

реалізувати свій естетичний досвід у професійній діяльності. У широкому розумінні естетична культура педагога – це складне психолого-педагогічне явище, яке обіймає усі сфери людського життя, педагог як представник суспільства здатен проявити себе в ролі активного творця духовно-естетичних цінностей, а головне – активного розповсюджувача естетичної культури свого суспільства.

Етичні чинники – це те, що здійснює вплив на підвищення обов'язку, моралі, морального клімату як у групі, так і суспільстві, спосіб, стиль життя в колективі, відповідальності, гуманності особистості дії педагога на студентів, сприяє обґрунтуванню практичної діяльності, що формуються у вигляді ідей про те, що має бути, про добро і зло, у вигляді ідеалів, моральних принципів та норм поведінки, у вченні про призначення людини і сенс її життя. «Формуючи естетичний досвід, завжди треба мати на увазі основні критерії естетичної вихованості особи. Одним із таких критеріїв є моральний» [8, с. 164]. Етика займає одне з основних місць в системі факторів виховання студентів, створює необхідні передумови розвитку суспільно-корисних якостей, вимагає відповідальності і активної життєвої позиції. Вона сприяє становленню гуманістично орієнтованої свідомості, духовному збагаченню особистості, закріпленню культурно-моральних принципів поведінки. Етичні чинники розвитку практичного досвіду викладачів допоможуть їм орієнтувати норми своєї поведінки відповідно найвищим взірцям моральності, знаходити правильні рішення в складних конфліктних ситуаціях, учить критично аналізувати свої наміри і вчинки, бути об'єктивним у самооцінці. (Дод. 1-3).

Етичні чинники “педагогічної діяльності задають ті ціннісні координати, у межах яких вона набуває якості краси педагогічної дії, що стимулює неперервне особистісне і професійне зростання як учнів і студентів навчальних закладів різних типів і рівні акредитації, так і самих викладачів цих закладів, а також зумовлює усвідомлення ними себе не лише як предметників, що мають «вивчати» зміст певної навчальної дисципліни й уміти перевірити якість її засвоєння учнями чи студентами, але і як педагогів-майстрів, які прагнуть стати для своїх вихованців учителями життя, залишити яскравий і незабутній слід у їхніх душах і показати їм шлях до особистісної й професійної самореалізації” [21, с. 39]. Таким чином, до етичних чинників розвитку практичного досвіду викладача фізико-математичних дисциплін вищих педагогічних навчальних закладів варто віднести *духовність, гуманність дії, доброзичливість, порядність, відповідальність, непримиримість до будь-яких негативних явищ, дотримання загальнолюдських цінностей*. Утверджуючи ідеали добра і справедливості, честі, милосердя і любові викладач гуманізує внутрішній світ студента, виводить на високий моральний рівень міжособистісні та групові

стосунки [37, с. 5]. «Етика не обмежується лише теорією, а розуміється як «мистецтво жити»... мораль постає як вид духовно-практичної діяльності, що переплітається з предметно-практичною діяльністю людини (наприклад, економікою) [33, с. 3]. А педагогічна етика – це наука про моральну цінність стосунків, вироблених у навчально-виховній діяльності, суб'єктами якої є педагоги і студенти. Ставлення викладача до студента значно ширше характеризує їхню взаємодію так як відображає ставлення суспільства до особи. Впродовж історії людства найвагомим чинником залишається передача молодому поколінню найважливішого в *практичному досвіді* викладача – змістовного і безпосереднього спілкування, формування й удосконалювання потреби в спілкуванні з іншими людьми – важливе завдання морального виховання й одночасно гарантія правильної спрямованості в розвитку людяності, культури спілкування. У педагогічному процесі етичні чинники є і його метою і змістом. Отже, моральна спрямованість педагогічного процесу – підстава стійкості його як системи навчально-виховній діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах.

Обґрунтовуючи естетичні та етичні чинники розвитку практичного досвіду викладачів варто наголосити, що *досвід* – це відображення в людській свідомості законів об'єктивного світу і суспільної практики, одержане в результаті активного практичного пізнання. Сукупність практичного засвоєння знань, навиків, знання життя, засноване на пережитому, випробуваному. Досвід – це перш за все сукупність всього того, що відбувається з людиною в її житті (реальність) і що вона усвідомлює; людина може мати досвід про саму себе, про свої здібності, про свої чесноти і вади, людина також може мати досвід і про свої думки, ідеї, знання (внутрішній досвід). У філософії досвід є основою всього понятійного знання про реальність. Як наголошує І.А. Зязюн, «категорія «досвід» характеризує сферу відношень людини і об'єктивного світу, суб'єкта й об'єкта. Незважаючи на складність цих відношень, можна виявити такі моменти: людина є частиною живої природи, пов'язана з навколишнім середовищем як жива істота, що володіє органами чуттів...; діяльність людей завжди має предметний характер ...; змінюючи зовнішній світ, люди пізнають і використовують спочатку окремі практичні результати, зумовлені тими чи іншими об'єктивними законами, а потім на основі цього приходять до розуміння і використання цих законів» [8, с. 67 – 68]. До досвіду повинна зводитися вся наука, вона повинна бути достовірною; водночас пізнання не може зупинятися тільки на досвіді. Навпаки, досвіду належить бути впорядкованим, звіреним, об'єднаним за допомогою мислення і навіть виправленим та доповненим [42]. У розумінні Т.П. Усатенко досвід у найширшому розумінні цього слова – це «українознавство – специфічна

інтелектуальна практика пізнання, осмислення системи знань про фундаментальні основи українського буття, найзагальніші ментальні сутності, смисли, цінності» [31, с. 11]. Отже, викладачі вищих навчальних закладів мають здобути в процесі навчання і педагогічної діяльності такі практичні уміння і навички, володіння українським словом, щоб їх вміло передати студентам.

Актуальність проблеми знайшли своє відображення у Законі України «Про вищу освіту» (ст. 5, п 1), де поряд із здобуттям теоретичних знань, на бакалаврському рівні передбачається також формування «практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов'язків» [39 с. 6].

У цій же статті наголошується, що на магістерському рівні вищої освіти передбачається «здобуття особою поглиблених теоретичних та практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю» [39, с. 6]. Відтак, цілком справедливим є те, що розвитку практичного досвіду викладачів вищих педагогічних навчальних закладів варто надавати великого значення. *Практичний досвід викладача* – за визначенням С.У. Гончаренка “Досвід педагогічний – 1) сукупність одержаних на *практиці* умінь, навичок і прийомів виховання і навчання; 2) планомірно поставлений частковий або загальний експеримент з якогось питання *педагогічної практики*. Первинною ланкою нагромадження і поширення педагогічного досвіду є навчальна установа, де наочно виступають досягнення кращих педагогів [2, 140]. Набуття практичного досвіду у педагогічній діяльності – це можливість зіставити свої наміри з теоретичними даними, оцінити, якими кометенціями вдалося оволодіти для успішної самореалізації у цій діяльності. На нашу думку практичний досвід викладача – це сукупність фахових, педагогічних, психологічних, фізіологічних знань, умінь і навичок, які необхідні для навчання і виховання студентської молоді, наукового керівництва, дослідження проблеми педагогіки і психології як науки. Практичний досвід викладача набувається через його свідомість до вибраної професії, а також має ті чесноти, думки, ідеї, які сприятимуть молодим людям отримати глибокі знання, краще пізнати навколишнє життя, впорядкувати його та продовжувати розвиватися в ньому. Практичний досвід кращих викладачів може передаватися при спілкуванні з початківцями-викладачами шляхом бесіди, демонстрацією відкритих лекцій, семінарів, практичних робіт, позааудиторних заходів, а також у вигляді доповідей на різних науково-педагогічних засіданнях. Отже, *естетичні та етичні чинники розвитку практичного досвіду* викладачів фізико-математичних дисциплін вищих педагогічних навчальних закладів забезпечать естетичний розвиток та вдосконалення студентів, здійснять вплив на підвищення обов'язку, моралі, відповідальності, гуманності особистості й дії педагога на них, використовуючи

знання, уміння, навички педагогіки, психології впродовж усієї діяльності. (Дод. 4). Якщо у вищому навчальному закладі є повноцінна художня діяльність студентів “та адекватне сприймання ними художніх творів, то заклад освіти засвідчує тим самим, що ставиться уважно до цінностей української спільноти, і якщо ми прагнемо до духовного розвитку, то маємо виявляти повагу до глибин власної культури, до її моральних та естетичних ідеалів” [28, с. 147].

1.2. Естетичні та етичні чинники розвитку практичного досвіду викладачів вищих педагогічних навчальних закладів

В сучасних умовах, коли все більше загострюються проблеми культурного і духовного відродження України, формування моральної культури педагогів слід розглядати як найголовнішу передумову становлення української державності. Для педагогічної науки все більш очевидною постає проблема недостатньої теоретичної визначеності мети, завдань і змісту морального виховання молоді і юнацтва [4, с. 5]. Актуальність вивчення етичних чинників розвитку практичного досвіду викладачів вищих навчальних закладів зумовлена необхідністю спонукати їх не лише до саморозвитку, сумлінного ставлення до праці, колективізму і чесності, правдивості і скромності, але є “суспільним обов’язком, що вимагає від них високої моральності” [37, с. 5]. Для повнішого розуміння проблеми впливу естетичних та етичних чинників на розвиток практичного досвіду викладачів звернемося до наукового твердження І.А. Зязюна, який переконує, що «теоретична розробка питань про співвідношення етичного (етичний досвід у даному разі розуміємо як складову частину практичного досвіду) й естетичного досвідів є передумовою для правильного розуміння специфіки і взаємодії двох форм виховання – морального і естетичного» [8, с. 37]. Варто наголосити, що естетика є почуття й І.А. Зязюн зазначає, що «чуттєвий досвід, узятий сам по собі, не існує, він неодмінно містить у собі певний рівень теоретичного і практичного досвідів, і навпаки. Однак чуттєвий досвід є не лише наслідком, а й вихідним пунктом діяльності, а отже, й початковим еталоном інших досвідів» [8, с. 71 – 72]. Викладачі будь-яких дисциплін мають спиратися у моральному вихованні на почуття студентів, оскільки «взаємозв’язок морального й естетичного виховання, можливість використання естетичних засобів для закріплення чи знищення моральних якостей людини вимагають особливої уваги до тих сфер діяльності, у яких етичне й естетичне найтісніше пов’язані» [8, с. 42]. Тому естетичні та етичні чинники розвитку практичного досвіду викладача фізико-математичних дисциплін сприятимуть регулюванню поведінки молодих людей,

спрямовуватимуть їх дії на навчання і виховання учнів, розвиватимуть їх емоції, почуття, волю. Це сприятиме втіленню ідей гуманістичної педагогіки, що шукає шляхи оновлення навчання і виховання студентів, звільнення вищих навчальних закладів від формалізму, стереотипів, авторитарного підходу до них. Впровадження у педагогічну практику етичних чинників передбачає необхідність переорієнтації свідомості викладача на визнання нових освітніх пріоритетів: поваги до особистості студента та його права на самовизначення, оволодіння відповідними етичними нормами, а також формування готовності педагога до етично адекватної поведінки в різних педагогічних ситуаціях, які ставлять його перед моральним вибором [37, с. 18]. Вже наукою і практикою доведено, що «знання не існує поза естетичним досвідом, воно постійно корегується тим предметним світом середовища, у якому живе й розвивається особа» [8, с. 76].

Покращення морального виховання молодих людей в значній мірі залежить від сформованості моральної культури, естетики та етики викладача. Як зауважує І.А. Зязюн «єдність естетичного й етичного глибоко виявляється у категоріях естетики та етики, особливо таких, як «прекрасне» і «добро»... Сприймаючи красу суспільних явищ, ми відзначаємо в них водночас і певні моральні якості, як необхідну ознаку гармонії у цілому... З часу зародження людського суспільства краса і добро об'єдналися в єдине ціле» [8, с. 44]. Отже, естетичні та етичні чинники розвитку практичного досвіду педагога спонукають їх для використання у навчально-виховному процесі зі студентами, оскільки, «естетичне й етичне близькі за своїми виховними функціями», адже відіграють велику роль у формуванні духовного світу студентів. Суспільні перетворення на шляху демократизації соціальних процесів вимагають від системи освіти розробки найбільш новітніх технологій формування моральної культури педагогів у відповідності до потреб сучасності. Соціально-політичні суперечності, що мають місце у нашому суспільстві загрожують досягненню стабільності суспільного життя. Вони пов'язані, насамперед, з низьким рівнем суспільної свідомості у різних її проявах і формах, серед яких моральна свідомість відіграє провідну роль.

Дослідженню естетичних та етичних чинників розвитку педагогічного досвіду викладачів вищих навчальних закладів присвячені дослідження вчених-педагогів: Г.П. Васяновича, С.У. Гончаренка, І.А.Зязюна, О.М. Отич, І.О. Синиці, Л.Л. Хоружої, В.М. Чернокозової, І.І. Чернокозова та ін.

Щоби не виникало запитань, варто наголосити, що з давніх давен слова «етика» та «мораль» є різномовними синонімами. Але впродовж історичного розвитку європейської культури сталося так, що значення цих термінів почали дещо розрізнятися: словом «мораль» стали позначати певну сукупність, певний

набір правил та норм поведінки, яких люди дотримуються у певному суспільстві чи певній культурі, а термін “етика” почали використовувати для позначення філософської науки про мораль [25, с. 11]. Тому ми відмовимося від однозначної позиції вживання цих слів і часто в своїй роботі будемо використовувати терміни “моральне виховання”, “етичне виховання”, “етичні чинники”, “моральна культура” і т. п.

Етику викладача вивчає педагогічна етика, яка є наукою про моральну цінність стосунків, вироблених у навчально-виховній діяльності. Морально-етична культура педагога є найголовнішою передумовою розвитку його не лише практичного досвіду, але й загального самовдосконалення. Така закономірність зумовлена декількома обставинами. По-перше, морально-етична культура викладачів є невід’ємною частиною духовної культури суспільства. По-друге, зростання морально-етичної культури педагога сприяє його чинному ставленню не лише до об’єктів, що мають соціально-культурний зміст, але й до наукових знань, що містять в собі безцінні надбання соціокультурного досвіду людства [4, с. 8].

Мати високу мораль кожному педагогу, наголошує В.О. Сухомлинський, – це те, чим людина дорожить як власною гідністю, те, чим вона не може поступитися ні за яких обставин. Добиватися, щоб у нашому суспільстві не було жодної морально нестійкої, непорядної людини, – це означає насамперед розвивати чутливість до прекрасного, привабливого, з одного боку, і до мерзенного, неприпустимого, нетерпимого – з другого [29, с. 165]. Таким чином, до етичних чинників розвитку практичного досвіду викладача вищих педагогічних навчальних закладів варто віднести духовність, доброзичливість, порядність, непримиримість до будь-яких негативних явищ, дотримання загальнолюдських цінностей і т.д. Оскільки їх застосування “реалізується, передусім, як саморозвиток, то провідними чинниками його здійснення є емоційно-почуттєві («хочу») та вольові («треба») якості. Саме вони зумовлюють усвідомлення педагогом необхідності саморозвитку, бажання до його здійснення та зусилля щодо реалізації цього бажання” [22, с. 78 - 79].

Бачиться особливо суттєвим вчення І.А. Зязюна, який наголошує, що студенти високо цінують людські якості викладача: доброзичливість, ненав’язливий вплив, захопленість, людинолюбство, відчуття такту, вміння зрозуміти іншого, відповідальність за учня, його майбутнє. Право бути наставником має передусім той педагог, який розуміє сприймає душевний стан своїх вихованців. Добро визначається твердістю волі, непримиренністю до найменших ознак духовної порожнечі, фальші [12, с. 357]. Викладач має уособлювати в собі інтелектуальний, найбільш прогресивний морально-духовний і соціокультурний потенціал майбутнього українського суспільства.

Пошук новітніх технологій навчально-виховного процесу не може обмежуватись сукупністю педагогічних вимог, правил та прийомів, які здебільшого спрямовані на досягнення суто дидактичних завдань. Поряд зі спеціальною підготовкою викладачі вищих навчальних закладів покликані сформувати духовно багату, інтелектуально розвинену, ціннісно зорієнтовану особистість, спроможну діяти і творити за законами краси і добра. Досягнення зазначених завдань можливе лише на підґрунті визначення і культивування серед педагогів найбільш пріоритетних моральних цінностей, які дозволять їм підготувати студентів “мирно уживатися в колективі” [41] різних людей.

Як зазначає Л.О. Хомич, “система цінностей педагога формується у навчально-виховному процесі комплексно через наскрізні цивілізаційні цінності, які є навід’ємною складовою ставлення цілісної особистості, серед яких виділяємо загальнолюдські, національні, громадянські, сімейні, особистісні валеолгічно-екологічні цінності” [36, с. 47]. У начально-виховний процес у вищому навчальному закладі повинен бути спрямованим на засвоєння саме загальнолюдських цінностей [41]. Загальнолюдські цінності спонукають педагога до саморегуляції, самовдосконалення, любові до професії, до оточуючої дійсності, до природи, допомагають розібратися у сенсі людського буття [36, с. 49].

Вплив етичних чинників на розвиток практичного досвіду викладача залежить від комплексу його особистісних якостей, що відображають систему відносин до самого себе, найближчого соціального оточення та макросередовища, включаючи суто етичні, соціально-культурні, соціально-економічні, соціально-правові, соціально-політичні та екологічні аспекти, бо всі вони, в тій чи іншій мірі, мають етичний сенс. Виходячи з цього, правова, економічна, політична, екологічна, фізична культура є важливими складовими частинами морально-етичної культури викладача, оскільки всі соціальні відносини опосередковуються моральними відносинами. Основним критерієм моральної культури викладача у педагогічній діяльності є його реальні вчинки. Це відстоювання загальнодержавних та національних інтересів, піклування про примноження суспільного блага, відстоювання справедливих відносин між суб'єктами діяльності, чуйність і такт по відношенню до інших, які, насамперед, утворюються на підґрунті доброзичливих почуттів, моральної свідомості і гуманістичного мислення.

Морально-етична культура викладача тісно пов'язана з художньою культурою, бо здатність людини сприймати прекрасне в мистецтві, природі та в людських стосунках є важливим показником її морального розвитку і важливою передумовою саморегуляції поведінки. Виходячи з цього, моральна культура викладача утворюється не лише на підґрунті розвитку суто моральної

свідомості та почуттів, але й естетичних потреб і почуттів, і здатності індивіда творити за законами краси, бо етична поведінка і соціально значуща діяльність опосередковуються елементами естетики.

Розвиток морально-етичної культури викладача зумовлений соціальними чинниками, бо мораль як форма свідомості суспільства є, насамперед, соціальним явищем, тому особистісна моральна культура викладача, його громадянська і професійна позиція не можуть утворитись без засвоєння соціально-культурного та морального досвіду суспільства [4, с. 12-13]. Базуючись на цих основах, великого значення набуває посилення етико-психологічної підготовки педагогів, спрямовані на регулювання системи моральних відносин на різних рівнях педагогічного процесу і налагодженню здорового морально-психологічного клімату викладачів і студентів є об'єктивною необхідністю удосконалення всієї системи освіти. Особливої уваги заслуговує дослідження найбільш оптимальних шляхів підготовки викладача до взаємодії зі студентами на доброзичливих гуманістичних засадах в різних підсистемах навчально-пізнавальної, репродуктивної і творчої діяльності [4, с. 10].

Безперечною цінністю теоретичних наукових розробок щодо загальних і суто моральних властивостей людини є дослідження В. А. Блюмкіна, який особисті якості людини розподіляє на 4 типи: 1) світоглядні, ідейно-політичні, загальноаксіологічні (ціннісні); 2) моральні; 3) ділові; 4) прагматичні. Суто моральні якості розподіляються на 4 підтипи: 1) колективістські якості: колективізм, почуття солідарності, товариськості, почуття обов'язку, відповідальності, альтруїзму, самовідданість, героїзм; 2) гуманістичні якості: гуманність, людяність, людинолюбство, доброзичливість, доброта, благочестя, увага до людей, душевність, чуткість, милосердя, делікатність, тактовність, довіра тощо; 3) якості, що пов'язані з відношенням особистості до розподілу цінностей: справедливість, безпристрасність, безкорисність, вдячність, почуття змагання, лагідність, упокорення, незаздрисність; 4) якості, що зумовлюють особливості моральної регуляції поведінки: почуття гідності, сорому, самолюбства, ввічливості, чесності, сумлінності, порядності, вірності, надійності, принциповості, відвертості, прямота, правдивість, добродійність, моральна стійкість, ригоризм, моральний максималізм, безкомпромісність тощо [1, с. 39 – 40].

Виділяючи модулі рівнів моральної зрілості особистості, за основу беруться особливості морального регулювання поведінки від просто наслідування звичаям і традиціям, підкорення впливу громадської думки до морального саморегулювання. Виходячи з особливостей морального саморегулювання, виділяються три рівні (модулі) етичної досконалості

викладача. Перший модуль характеризується як рівень елементарної моральності, морального навіювання і наслідування, що особливо важливо для викладача будь-яких дисциплін. Він утворюється під впливом засвоєння простих моральних норм, набуття культури поведінки і етикету, розвиток слухняності, дисципліни, доброзичливості і поваги до людей. Другий модуль характеризується як рівень орієнтації викладача на зовнішні регулятори поведінки, самолюбства і змагальності. Цей рівень утворюється завдяки впливу громадської думки, який призводить в дію механізми сорому і гідності. Зазначені механізми пов'язані з моральною самооцінкою педагога, усвідомленням своєї самоцінності і могутності, з прагненням до лідерства. Але, водночас, “самолюбство, пихатість, почуття гідності та інші якості другого рівня... не можна вважати найвищим досягненням моральної культури. Це, скоріш за все, перехідна форма, важливий і необхідний етап на шляху становлення моральної свідомості, перехід від егоїзму індивіда, що сприймає світ лише через призму особистих інтересів, до моральної свідомості особистості, яка здатна повністю або майже повністю керуватись інтересами суспільства, інших людей, відкидаючи на другий план вузько особистісні, егоїстичні інтереси” [1, с. 39]. Оскільки педагог працює зі студентами, то слід пам'ятати, що їх необхідно сприймати виважено і толерантно так як всі мають індивідуальний характер.

До третього модуля якостей, що характеризують моральну культуру викладача, належить рівень морального саморегулювання, або рівень совісті, який пов'язаний з такими рисами характеру, як колективізм, гуманізм, почуття обов'язку і відповідальності, альтруїзм, безкорисність, почуття справедливості і вдячності, чесність, сумлінність [1, с. 40]. Зазначені моральні якості утворюються в постійній взаємодії між собою, інтегруючись в ціннісно-світоглядну орієнтацію студента, єдиний стиль життя і поведінки. Характерною особливістю морального розвитку викладача є те, що суто моральні якості не можуть утворитись без належного рівня загальної особистісної культури.

Моральна культура педагога, її виховання передбачає засвоєння правил і норм, що вказують шлях до самореалізації, злагоди з собою і з довкіллям, здатності до саморегуляції своєї поведінки, до самовиховання і самовдосконалення. Виходячи з аналізу проблеми співвідношення загальної і морально-етичної культури, можна відзначити, що морально-етична культура є не лише складовою, а й інтегруючою сутністю загальної культури викладача. Серед основних її структурних компонентів можна виділити:

- а) рівень розвитку морально-етичних та естетичних потреб і почуттів;
- б) єдність особистих моральних якостей, що відповідають вимогам соціалізації, моральних принципів і етичних переконань;

в) рівень розвитку вмінь та навиків, що містять в собі досвід етичної поведінки;
г) активна дійова позиція педагога по відношенню до об'єктів соціальної практики, існуючої системи моральних відносин і до самого себе, що зумовлює моральну саморегуляцію його діяльності і поведінки.

У взаємодії зі студентами викладач виступає як просвітитель, а також і як етична особа – носій відданості і совісті, честі і гідності, справедливості і добра. Саме етичні погляди і переконання викладача, його відчуття, а головне – його дії і вчинки надають вирішальний вплив на етичне становлення студентів. Через свій професійний обов'язок педагог зацікавлений у вдосконаленні стосунків, він направляє і розвиває їх свідомо. Якщо ж стосунки між викладачем і студентом напружені, то головна провина за це лягає на викладача, як на головного в даній системі. Етичні стосунки системи «викладач-студент» залежно від вмісту можуть, як сприяти педагогічному процесу, так і затрудняти його. Для того, щоб викладач своєю поведінкою виховував студентів, необхідно, за словами А.С. Макаренка, щоб для нього «стали вирішальними такі “дрібниці”: як стояти, як сидіти, як підвестися з стільця з-за стола, як підвищити голос, як подивитись» [18, с. 47].

Доброзичливі відносини створюють обстановку довіри студентів до викладача. Внутрішня ж неприязнь, що виникає у студента по відношенню до викладача, може викликати настільки сильний опір, що навіть випробувані педагогічні засоби деколи дають результат, протилежний очікуваному. Систематичне придушення особи, що вчиться приводить до сумних наслідків – студент більше думає не про навчальний предмет, який вивчає, а про вимоги викладача, внаслідок чого стихійно виникає тенденція до опору всьому, що виходить від нього. Чисто офіційні, ділові відносини сприймаються студентами як казенні, бездушні, а інколи – як ворожі їм. Людність педагога викликає у відповідь людність студентів, які бачать, що викладач так само, як і вони, переживає, радіє, засмучується. Безперечно, навчальний процес не може виключити і офіційних стосунків. Його організація включає підпорядкування вимогам дисципліни, дотримання певних зовнішніх форм організації, без чого виконання своїх функцій всіма учасниками навчально-виховного процесу було б неможливе. Проте ділові, офіційні стосунки до студентів на практиці повинні поєднуватися із стосунками людськими. Найкращі умови для педагогічного процесу – єдність офіційних, ділових і людських стосунків між викладачем і студентами.

Етична вимога – пошана до особи, що вчиться – відкрито ні у кого не викликає заперечень. Проте на практиці виникають випадки порушень цієї норми, що говорить про те, що викладачам не завжди вдається впоратися з труднощами, які зустрічаються в їхній педагогічній діяльності. Однак, варто

підкреслити, що однакове відношення до всіх студентів – справа важка. Проте основою для диференціації стосунків викладача до студентів можуть бути лише етично важливі ознаки: розум, чесність, доброта, порядність. Звичайно, педагог зобов'язаний давати студентам об'єктивну, у тому числі і негативну характеристику, якщо вони того заслужили. Але вона принесе користь і буде правильною, по-діловому сприйнята лише в тому випадку, якщо студенти впевнені в доброзичливості стосунків викладача до них. В.А. Сухомлинський писав: “Я глибоко переконаний, що процес виховання виражається в єдності духовного життя вихователя і вихованців – в єдності їх ідеалів, прагнень, інтересів, думок, переживань” [29, с. 123]. Кожен науково-педагогічний колектив має бути для студентів зразком істинно етичних стосунків, високоморальної поведінки.

Аналіз сучасної педагогічної практики засвідчує наявність суперечностей між високим рівнем професійних знань, умінь, навичок викладачів і неспроможністю зацікавити студентів, викликати в них емоційне сприйняття матеріалу та залучити до участі в художньо-естетичній діяльності, створити доброзичливу атмосферу під час занять, надавати зразок для наслідування у високоморальної поведінки, керувати власним емоційним станом. Причиною багатьох проблем, що виникають у педагогічній взаємодії, є недостатній рівень сформованості власних естетичних потреб викладача. Підвищення ефективності роботи викладачів вимагає більш повного використання естетичних чинників, закладених у характеристиці їх особистості. У практиці педагогів недостатньо надається уваги естетичному підходу до навчання, яке, головним чином, зорієнтоване на засвоєння певного обсягу знань та вмінь студентів зі спеціальності. Формуванню естетичної культури не приділяється достатньої уваги, зокрема розширенню діапазону естетичних і художніх потреб, впровадженню національних елементів у спосіб життя особистості педагога.

Суттєву роль у педагогіці відіграють естетичні начала, які пронизують усе життя людини, її працю, побут, відносини з людським оточенням. Естетика впливає на людину різноманітно, різнобічно збагачує її духовний світ і удосконалює її діяльність. Вона сприяє формуванню творчих здібностей особи і зміцненню її моральних позицій. Водночас слід наголосити, що єдність естетичного й морального виховання, а також виховання громадянського і політичного, гармонія Істини, Добра й Краси є не лише очікуваним результатом, але й передумовою ефективного естетичного виховання. Справжньою основою, умовою формування уявлень про прекрасне і потворне, піднесене і низьке, трагічне і комічне, здатності відчувати й переживати естетичне в навколишньому світі є вільне громадянське мислення і поведінка

особи. Саме естетика передує всім духовним аспектам формування людини, включаючи естетичне. Дух свободоловства, атмосфера демократизму, надання людині максимальної свободи вибору і самовиявлення, усвідомлення людиною своєї неповторної індивідуальності через самооцінку — усі ці чинники є визначальними в становленні і розвитку її естетичного досвіду [7, с. 11 – 12].

Отже, до естетичних чинників розвитку практичного досвіду викладача вищого педагогічного навчального закладу варто віднести мистецьку спрямованість навчально-виховного процесу, творчість, емоційність, красу людського спілкування викладача, гуманізацію та гуманітаризацію навчального процесу.

Розглянемо естетичні чинники, що впливають на розвиток практичного досвіду викладача. Вивчення проблеми показало необхідність дослідження, спрямованого на формування естетичного розвитку педагогів засобами мистецтва. Оскільки незаперечним є факт, що саме викладач може вплинути на здатність студента естетично сприймати та творити. Мистецтво у різних його проявах: образотворче, музичне, хореографічне, театральне, декоративно-ужиткове – найближче молодій людині. Воно здатне пробудити і частково реалізувати творчий потенціал його особистості. Ось чому викладач зобов'язаний мати якісну методичну підготовку з питань організації естетичного виховання і навчання, зокрема і засобами мистецтва, яке повсякчас оточує студента. «Різними видами освіти і виховання формується особа, але без включення у цей процес естетичного досвіду, структурними складовими якого є *естетичні потреби, емоції і почуття, смаки, погляди, ідеали*, набування нею якості не забезпечують їй можливості встановити все багатство відношень із світом і проявити себе в діяльності як всебічно розвинену» [8, с. 164].

Проте, як свідчить педагогічна практика, проблема формування естетичної культури педагогів засобами мистецтва потребує вивчення, тому що її наукове та практичне значення є незаперечними. Таким чином, застосування мистецтва педагогом у навчально – виховній діяльності є одним із естетичних чинників розвитку його практичного досвіду. Оскільки їх застосування «реалізується, передусім, як саморозвиток, то провідними чинниками його здійснення є емоційно-почуттєві («хочу») та вольові («треба») якості. Саме вони зумовлюють усвідомлення педагогом необхідності саморозвитку, бажання до його здійснення та зусилля щодо реалізації цього бажання» [21, с. 78 - 79]. Її саме вони виступають естетичними чинниками розвитку практичного досвіду викладача вищого педагогічного навчального закладу.

Із застосуванням мистецтва викладачем тісно пов'язана його педагогічна творчість. Адже, зауважує І.А. Зязюн – «для художника творчість – «засіб для розрядки нервової енергії», бо в акті творчості здобувають виняткової напруги

пізнавальні інтереси, що здійснюються об'єктивізацією, які ведуть до вирішення внутрішніх конфліктів і до розрядки ефективної напруги. Творчість – це задоволення сутнісних потреб людини, що базуються на позитивних емоціях та почуттях і кінцевим результатом апелюють до емоцій і почуттів передусім в акті художнього сприймання. Естетична дія завжди слугує для сприймаючої людини ситуацією, де її потреба знаходить можливість своєрідного задоволення [12, с. 394]. З огляду на це, розвиток творчих якостей сучасного педагога, який свідомо прагне до самореалізації у навчально-виховній діяльності, вбачається особливо актуальним [15, с. 76] у процесі розвитку його практичного досвіду.

Розглядаючи емоційний чинник педагогічного досвіду ми маємо на увазі здатність викладача відповідно до своїх відчуттів і бажань розуміти ставлення особистості, що репрезентується в емоціях й керувати емоційною сферою. Викладач у роботі зі студентами має регулювати власні бажання, контролювати власні емоційні реакції, розуміти емоційні стани своїх вихованців. Ефективне регулювання власних емоцій співвідноситься з такими важливими для міжособистісної взаємодії здібностями, як співпереживання і відвертість [38, с. 241]. Таким чином, емоційний стан викладача відіграє важливу роль у формуванні його педагогічного досвіду.

Викладач буде сприйнятий студентами, коли він в змозі красиво і чітко донести до них навчальний матеріал, маючи глибокі фахові знання уміє точно передати їх своїм слухачам. Адже, слово в устах педагога є інструментом впливу на студентів. Це зброя, яка повинна спрямувати не лише на процес набуття знань, а перш за все на формування особистості студента, його індивідуальності, неповторності високої моральності. Слово педагога має бути тихим, спокійним, глибоко змістовним, правдивим, переконливим, красивим [35, с. 100]. Отже, викладач повинен пам'ятати, що він стане справжнім педагогом, набуде практичного досвіду лише при умові влучного володіння словом і втілення у його зміст почуття краси.

Оскільки, естетика – це наука про почуття людини, то важливо наголосити на поняттях гуманізації і гуманітаризації освіти. Адже в програмі “Освіта” зазначається, що “гуманізація освіти полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи” [3, с. 5]. Гуманітаризувати навчання педагог зможе, якщо він добре знатиме людську природу та розглядатиме процес навчання через суспільне буття і свідомість людини. Тому ці поняття є естетичними чинниками розвитку практичного досвіду педагога. Цілком справедливо

зауважує В.В. Пилипчук, що “мистецтво збагачує форми навчання, сприяє оптимістичній соціалізації особистості, виявляє діалектику взаємозв’язків предметного знання через елементи естетичної й художньої свідомості, орієнтує на гуманістичні методологічні підвалини професійного знання; естетичний ідеал педагога-гуманіста має виступати естетичним зразком; предметний зміст стимулює “естетичну” гуманність, зокрема, феноменом краси, властивим кожному навчальному предмету чи курсу і сприяє можливості трансформації високого почуття на відношенні між людьми; гуманістична категорія емпатійного діалогу є необхідною умовою олюднення предметного знання мистецькими можливостями [27, с. 233 – 234].

Працюючи зі студентами викладач фізико-математичних дисциплін має усвідомити, що «формування образу через сприймання й уявлення є активним процесом, спрямованим на розв’язання певного пізнавального завдання, яке постійно ускладнюється. Тому образи, що виникають, перебувають у певній динамічній рівновазі: вони постійно змінюються і водночас зберігають відносну стійкість, виконуючи функцію акумуляторів чуттєвого, теоретичного і практичного досвідів» [8, с. 82]. Отже, естетичні та етичні чинники розвитку практичного досвіду викладачів вищих педагогічних навчальних закладів сприятимуть якості краси педагогічної дії, що стимулюватимуть неперервне професійне зростання як студентів, так і самих викладачів цих закладів, а також зумовлюватимуть усвідомлення ними себе не лише як фахівців певних предметів, що мають навчити студентів певної навчальної дисципліни й уміти сформулювати їх духовний стан, розвинути високі почуття. Педагогам варто пам’ятати, що важливими в естетизації навчання і виховання є не лише дисципліни гуманітарного циклу, але й інші предмети. Таким чином, викладачі будуть для студентів педагогами-майстрами, які прагнуть стати для них учителями життя, залишать яскравий і незабутній слід у їхніх душах і зможуть показати шлях до особистісної самореалізації та фахового росту у будь-якій життєвій діяльності. Виходячи з аналізу проблеми впливу на практичну діяльність викладача вищих навчальних закладів естетичних чинників, можна відзначити, що це є досить складне і не зовсім вивчене питання. Суспільство зазнає тиску масового виробництва і науки на цінності моральні, естетичні, духовні. Наукове мислення починає суперечити моральному та естетичному розвитку особистості й сутнісним якостям людської природи. Безперечно, головна увага має бути зосереджена на підготовці нового покоління педагогічних працівників, підвищенні їх загальної культури, професійної кваліфікації та соціального статусу до рівня, що відповідає їх ролі в суспільстві. А естетичні та етичні чинники допоможуть

викладачам в системі взаємин з тими категоріями людей, з якими він стикається в процесі своєї праці і, які є об'єктом його педагогічного впливу.

Розділ II

Обґрунтування впливу на викладачів фізико-математичних дисциплін вищих педагогічних навчальних закладів естетичних та етичних чинників розвитку практичного досвіду

2.1. Методика розвитку практичного досвіду викладачів фізико-математичних дисциплін вищих педагогічних навчальних закладів під впливом естетичних та етичних чинників

Проблема практичного досвіду вивчається і досліджується у вітчизняній педagogічній науці, і тому можна впевнено стверджувати про важливість ролі практичного досвіду для викладачів вищих педагогічних навчальних закладів. «Якщо з кінця ХІХ до середини ХХ століття в естетиці відбувається зліт і падіння концепту естетичного переживання [12, с. 304-317], то ХХ сторіччя певним чином позначене становленням концепту естетичного досвіду. Деякі філософи ще на початку ХХ сторіччя використовували поняття «естетичне переживання» й «естетичний досвід» як еквівалентні (Г. Шпет, С. Франк), але вже в феноменології термінологічна різниця між досвідом (Erfahrung) та переживанням (Erlebnis) вказала подальший шлях розрізнення цих понять. Ця різниця між переживанням та досвідом полягає в тому, що переживання є надання актом свідомості змісту враженням від зовнішніх відчуттів, що презентують той або інший бік речі в сприйнятті, а досвід - цілісна пресупозиція речей у даність нашим відчуттям, усе, що у якій-небудь формі людині дається, «відкривається» їй» [45, с. 3].

Треба погодитися з В.П. Івановим, який бачить в досвіді й практичний вимір: «Досвід слід розглядати в межах людського способу буття, в єдності його діяльно-практичних, суспільно-історичних та індивідуальних характеристик. Цей контекст надає досвіду значення суб'єктивної форми освоєння світу, визначальною властивістю якої постає здатність асимілювати явища буття як факти життєдіяльності» [13, с.132]. Ці визначення досвіду розгортають його розуміння й як однієї із фундаментальних форм буття людини, й як форми єдності людини зі світом. Такий своєрідний начерк попередньої онтології досвіду має конститутивне значення й для естетичного досвіду [45, с. 4].

У вітчизняній естетиці онтологічні питання аналізу естетичного досвіду визначені культурологічної інтерпретацією сутності естетичного досвіду. Ще І.А. Зязюн [8, с. 57] розглядав культуру як умову здійснення естетичного досвіду, а в сучасній естетиці О. Павлова розглядає онтологічний статус естетичного досвіду та приходиться до думки, що «філософський аналіз естетичного досвіду виявляє його онтологічну укоріненість у бутті культури:

він є не просто одним з різновидів досвіду взагалі, а стає формою акумуляції енергії культури творення (а не лише досвідом однієї з форми культури, яким є мистецтво). Естетичний досвід забезпечує цілісність форм культуротворення при переході від традиції до інновації, оскільки інтегративна єдність людських здібностей є не просто регулятивною ідеєю західного типу цивілізації, а реальним процесом цілісного самоствердження людини у Генезі чуттєвої культури» [24, с. 251]. Окрім того, що естетичний досвід концептуально підмінює в цьому визначенні творчий досвід як такий, що характерно як раз для культурної традиції західної цивілізації починаючи з Нового Часу, треба відмітити, що дослідниця не розділяє онтологічних та онтичних аспектів естетичного досвіду. Вказані аспекти є необхідними при аналітиці форм досвіду в цілому, але в перспективі естетичного досвіду вони наділяються специфічним характером, особливим саме для естетичного досвіду [45, с. 4].

В цілому досвід можна визначити як форму та спосіб присутності буття в свідомості, в якому дається нам єдність світу та людини як конструкт досвідної активності. Естетичні та етичні чинники розвитку практичного досвіду викладача тоді постають як спосіб даності та розгортання у свідомості естезису як особливого роду чуттєво-емоціональної актуалізації й інтерпретації взаємовідношення людини та світу [45, с. 5].

Оскільки, важливе значення має формування професійних компетенцій студентів фізико-математичних дисциплін, то відповідно підвищується значимість естетичних та етичних чинників практичного розвитку викладача. Фізико-математичні дисципліни завжди відрізнялись своєю специфічністю та виступали потужним потенціалом для формування свідомого спеціаліста. Завдяки широкому спектру практичних методів їх вивчення створюються можливості систематичного урізноманітнення прийомів навчання [40, с. 1]. Сучасний стан розвитку їх професійних навичок вимагають ефективності навчання.

Практичний досвід викладача включає: *досвід педагогічної діяльності, творчі та особисті якості, професійні знання, навички й уміння*. Професія викладача вищого навчального закладу – одна із найбільш творчих і складних професій, в яких поєднано науку та мистецтво. Ця професія споріднена з працею письменника, режисера і постановника, актора, педагога, психолога та науковця.

Досвід педагогічної діяльності викладача можна розглядати як цілісну динамічну систему, яка містить п'ять структурних елементів: суб'єкт педагогічного впливу, об'єкт педагогічного впливу, предмет їх спільної діяльності, цілі навчання, засоби педагогічної комунікації. Ці компоненти складають систему, бо ні один з них не може бути замінений іншим або їх

сукупністю. Всі вони знаходяться у прямій та зворотній взаємозалежності. Праця викладача фізико-математичних дисциплін вищого педагогічного навчального закладу – це висококваліфікована розумова праця щодо підготовки й виховання майбутніх вчителів, інтелектуальної еліти суспільства, української інтелігенції. В ній органічно поєднані знання та ерудиція вченого і мистецтво педагога, висока культура та інтелектуальна, моральна зрілість, усвідомлення обов'язку і почуття відповідальності.

Найвагомішим компонентом праці викладача є навчально-педагогічна діяльність, яка спрямована на організацію процесу навчання у вищому навчальному закладі у відповідності з вимогами суспільства. Для навчального процесу в ньому характерним є органічне поєднання навчального і науково-дослідного аспектів, підвищення активності і самостійної роботи студента (навчаючись, студент вчиться сам). У педагогічній діяльності поєднується *теоретична* складова, пов'язана з розкриттям нових закономірностей, сутності науки, а також *практична*, спрямована на перетворення конкретних ситуацій, на розв'язання системи педагогічних задач. Викладач визначає мету та задачі навчання з конкретного предмету у взаємозв'язку з іншими навчальними предметами; обмірковує зміст навчання, сучасні форми і методи, що сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності студента, форми контролю; формує творчі колективи навчальних груп; здійснює виховання студента і виховує потребу в самовихованні. Основними видами цієї діяльності на фізико-математичних факультетах є читання лекцій, проведення лабораторних, практичних, семінарських, розрахунково-графічних робіт, консультацій, заліків, екзаменів, рецензування і прийом захисту курсових робіт і проектів, керівництво практикою та навчально-дослідною роботою студентів, керівництво дипломними роботами та інше.

З навчальною роботою тісно пов'язана навчально-методична діяльність щодо підготовки навчального процесу, його забезпечення та удосконалення. Робочий день викладача поділяється на дві частини: проведення усіх видів робіт і підготовка до їх проведення. Таким чином, зміст навчально-методичної роботи знаходиться у безпосередньому зв'язку з навчальною роботою, її об'ємом і структурою. Практична діяльність викладача вищого навчального закладу обов'язково передбачає організаційно-методичну роботу, основними видами якої є робота у підготовчому відділенні, робота стосовно профорієнтації, організація педагогічних практик, робота у приймальній комісії, підготовка матеріалів на засідання кафедри, ради факультету, ради вузу, методична робота на допомогу вчителям, робота по підготовці науково методичних семінарів і т.д.

Важливою частиною викладацької діяльності є робота щодо виховання студентів. Вона вміщує такі види робіт: контроль за самостійною роботою

студентів щодо вивчення першоджерел, перевірку конспектів, колоквиуми, співбесіди, роботу куратора, керівника клубів, виховну роботу в гуртожитках, проведення вечорів, екскурсій тощо. За всі види роботи викладач звітується на засіданні кафедри, ректораті.

Обов'язковим елементом у роботі викладача вузу є науково-дослідна робота. Оскільки у вищому навчальному закладі викладають не основи наук, як у школі, а власне науку, тому дослідження певної теми є особливо суттєвою. Розробляючи певну наукову проблему, вчений оволодіває методологією, методикою наукового дослідження, розкриває нові зв'язки та закономірності. Дослідницька робота розкриває певні якості теоретичного мислення і системи умінь: уміння спостерігати явища і збирати факти, проникати в сутність процесу, що вивчається, будувати наукові гіпотези; проводити експерименти, робити висновки і узагальнення, встановлювати міжпредметні зв'язки; здійснювати системно-комплексний підхід до проблем досліджень.

Практичний досвід дозволяє педагогу оволодіти педагогічною майстерністю. Взаємодія може бути ефективною тільки тоді, коли викладач має рівні здібності як до педагогічної, виховної так і до наукової роботи. Вчений відкриває наукову істину, а педагог з допомогою інших засобів педагогічного впливу, прилучає до неї студентів. Викладач вищого закладу освіти зобов'язаний вести дослідницьку роботу, поєднуючи її з педагогічною.

Отже, викладач вищого навчального закладу виконує такі функції: організаторську (керівник, провідник у лабіринті знань, умінь, навичок); інформаційну (носій найновішої інформації); трансформаційну (перетворення суспільно значущого змісту знань в акт індивідуального пізнання); орієнтовно-регулятивну (структура знань педагога визначає структуру знань студента); мобілізуючу (переведення об'єкту виховання у суб'єкт, самовиховання, саморуху, самоутвердження).

Розвиток практичного досвіду сучасного педагога сприяє його бути творчою особистістю, яка вміє скерувати процес навчання й завжди перебувати в пошуку. Важливим є вміння викладача педагогічно, психологічно й методично правильно організувати навчання студентів спрямоване на підготовку їх до професійної діяльності та готовності до самостійного засвоєння нових професійних компетентностей. Виникає проблема формування і розвитку якісно нового інтелектуально-морального, естетичного потенціалу суспільства, сутнісним джерелом якого є освіта, наука, культура. Таким чином, набуває актуальності проблема морально-естетичного, і етичного виховання студентства – майбутнього нації. Викладачі вищих педагогічних навчальних закладів мають знати, що у формуванні особистості важливого значення набувають естетичні та етичні чинники. Надання студентам радості

успіху у навчанні, збудження в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності, віри в себе – важливе завдання викладача. Лише в таких умовах можуть розвиватися творчі здібності студентів, адже головна особливість творчої людини – це віра у власні сили та у свої можливості. Як тільки молода людина повірить в це – в неї звільняється творче начало і його ніхто потім не зможе заглушити. Навіть разове переживання успіху може докорінно змінити психологічне самопочуття студентів, оскільки, успіх – спусковий механізм подальшого творчого розвитку особистості. Тому для розвитку студентів важливе значення мають естетичні та етичні чинники розвитку практичного досвіду викладачів вищих педагогічних навчальних закладів. При цьому можливі такі форми роботи зі студентами:

- Проблемне навчання - це перш за все відкриття нового: нових об'єктів, нових знань, нових методів їх вирішення. У зв'язку з цим проблемне навчання як творчий процес – це вирішення нестандартних навчальних задач нестандартним методами. Проблемним навчанням можна назвати навчання щодо вирішення нестандартних задач, у ході якого студенти засвоюють нові знання, уміння та навички. При такій формі діяльності повинна панувати особлива атмосфера співпраці викладача і студента, адже це рух до опанування знаннями. Творення образу знання в цікавих, доступних сприйманню молодої людини формах – це творення морально визначеної атмосфери творчої взаємодії зі змістом знання. Творча атмосфера, яка при цьому виникає, несе в собі відчуття впевненості, наповненості, радості, осмисленості життя.

- Діалог як форма творчої діяльності. Здатність викладача організовувати спілкування є основою продуктивної, творчої діяльності студентів. Спілкування стимулює творчий процес.

- Самостійна робота студентів. Педагогічна практика свідчить про те, що тільки знання, набуті самостійною працею, роблять випускника фахівцем, здатним творчо вирішувати професійні задачі та морально-етичні проблеми. Спонукає, а не керувати, заохотити, допомогти визначити напрям, – це основні завдання викладача, оскільки, особистісний розвиток до рівня творчої активності можливий лише на засадах особистісно зорієнтованого навчання й виховання. Розвиток студентів, їх пам'ять, мислення, воля залежить від того, якою є дидактична мета заняття, які дібрано навчальні завдання, як методи навчання забезпечують активність, самостійність та творчість їх в діяльності навчання. Викладач повинен спрямовувати зміст навчання і виховання на вироблення в студентів критичного погляду на самих себе. А також вміти використовувати їх знання для критичного і свідомого осмислення матеріалу. Такі якості, як спостережливість, уміння співставляти й аналізувати, комбінувати, знаходити зв'язки й залежності, закономірності тощо – усе це в

сукупності й складає творчі можливості. Творча ж діяльність – найбільш складна у своїй суті, доступна лише людині.

Викладач, розробляючи методику викладання, повинен чітко усвідомити, що обраний стиль повинен бути дійсно дієвим та ефективним, а не просто цікавим та оригінальним. Така методика повинна мати у своєму комплексі відповідні складові. Наприклад, усвідомлення студентами необхідності отримання якісних знань з обраного фаху. Для цього потрібно навчити їх власне процесу навчання, допомогти в його організації, запропонувати свою допомогу в плануванні індивідуальної роботи, враховуючи особливості кожної особистості та найбільш ефективних способів сприймання інформації, організувати додаткові заняття, „круглі столи” із запрошеними гостями, відвідування підприємств та їх фінансових відділів (додаток 8). Ці заходи допоможуть виховати у студентів відповідальність за власні знання та освіту, гордість від усвідомлення власної приналежності до когорти поважних і освічених професіоналів.

Наступний етап у створенні ефективної методики викладання – це продовження самоосвіти самого викладача. Самовдосконалення ніяким чином не принизить авторитету викладача, навпаки. Це стосується і постійного слідування за змінами в освіті, опанування різноманітними методиками і технологіями викладання і удосконалення педагогічної складової майстерності викладача. І дуже важливо мати постійний контакт з учнями, адже саме авторитет викладача, любов та повага до нього учнів буде запорукою взаємного успіху.

У сучасну освіту відбувається впровадження електронних засобів навчання, студенти мають можливість самостійно вивчити матеріал за електронними підручниками, корисними посиланнями у всесвітній мережі, одержати додаткові знання, тому, особливо, викладачі природничо-математичних дисциплін мають вільно користуватися електронними приладами і бути фахівцями при їх використанні. При вивченні фізики, математики, хімії, біології, географії, астрономії можна користатись багатьма засобами. По-перше, – це: використання периферійного пристрою до персонального комп'ютера – мультимедійного проектору. Застосування цієї техніки – це прорив у якості навчання. Мультимедійний проектор може бути корисним, якщо у викладача є заздалегідь розроблені теми: оформлені у вигляді презентацій схеми та таблиці, а ще краще – навчальні відеофільми. Сучасне програмне забезпечення дозволяє поживити технологію навчання, зробити її зміст та послідовність більш зрозумілими та цікавими. Можна також запропонувати проводити на заняттях аналіз творів мистецтва з точки зору даної дисципліни, побачити

практичне застосування тих чи інших знань. Тому необхідно виховати і підтримувати у студентів здатність до подальшого самовдосконалення.

Відносно організації лекцій – вони повинні бути з використанням мультимедійних технологій, особливо це стосується викладачів математики, фізики, хімії, біології, які дозволяють активізувати процес пізнання, закріпити новий матеріал, оцінити роботу на занятті кожного студента. Майбутнє освіти саме за такими методами навчання.

Від педагогічної діяльності викладачів вузів залежить розвиток інтелектуального потенціалу держави, її конкурентоспроможність на світовому рівні. Тільки кваліфіковані кадри можуть надати конкурентні переваги в сучасному складному середовищі. Отже, роль освіти як системи, призначенням якої виступає передача і поширення знань, формування фахівців, конкурентних на ринку праці, зростає і водночас потребує удосконалення. Для забезпечення поставлених завдань необхідна перебудова традиційної системи навчання, впровадження дієвих форм підвищення педагогічної майстерності, використання в навчальному процесі ефективних педагогічних технологій. Таким чином, проблеми підвищення педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників є актуальними, але їх не можна вирішити без врахування естетичних та етичних чинників розвитку практичного досвіду педагогів.

До обґрунтування особливостей та закономірностей формування професійної майстерності звертають свої наукові зацікавлення В. Андрущенко, О. Дубасенюк, І. Зязюн, О.А. Кузьмінський, Отич, О. Пехота, І. Підласий, С. Сисоєва, М. Пащенко. Проблеми активізації пізнавальної діяльності в процесі навчання присвячені дослідження таких учених: Т. Алексєєнко, А. Алексюка, В. Лозової, О. Савченко, М. Мамутова, Г. Щукіної, О. Пометун, Л. Пироженко, О. Комарта ін. Актуальними для дослідження є публікації, які пов'язані з аналізом світового досвіду формування педагогічної майстерності викладача - одного із істотних джерел визначення сучасної стратегії у галузі вищої педагогічної освіти в Україні. Це, зокрема, праці Л. Пуховської, Г. Яворської, М. Фіцули та ін.

Як зазначає М. Фіцула, з метою підвищення професійної майстерності викладачів у вищих навчальних закладах використовують різноманітні форми методичної роботи:

а) науково-практичні конференції викладачів щодо проблем реалізації концепції неперервної професійної освіти, науково-методичних засад підготовки фахівців;

б) загальні конференції педагогічних працівників вищої школи, де обговорюється стан навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі, на факультетах, а також перспективи розвитку фахових

спеціальностей;

в) засідання вченої ради закладу, на яких детально аналізують рівень професійної підготовки студентів, стан навчально-виховної роботи на факультетах, обговорюють та затверджують перспективний план роботи вищого навчального закладу за окремими проблемами (наприклад, науково-дослідна робота студентів, методична робота з викладачами та ін.), а також розглядають досвід роботи кафедр, факультетів щодо впровадження нових технологій навчання студентів;

г) методичні семінари;

г) виробничі наради, на яких ректорат інформує про стан навчально-виховної роботи, результати сесій або про необхідність вживання заходів щодо професійної підготовки студентів;

д) засідання кафедр, на яких обговорюють результати роботи викладачів щодо вдосконалення навчально-виховної роботи зі студентами; е) інструктивно-методичні наради, які проводяться деканами факультетів; є) індивідуальна самоосвітня робота викладача вищої школи;

ж) індивідуальні та групові консультації із завідувачами кафедр та викладачами з реалізації управлінських функцій або для надання конкретної методичної допомоги кафедрам з питань планування роботи, визначення змісту, форм наукової, організаційно-методичної роботи [34, с. 333].

Дійовими формами організації роботи з викладачами зарекомендували себе систематична консультативна допомога, демонстрація зразків педагогічної техніки, вправи-тренінги, лабораторні практикуми, майстер-класи, творчі групи педагогів. Педагогічна майстерність, як наголошує Б. Лихачов, виявляється у досконалому володінні педагогом методами й прийомами, усім арсеналом педагогічних умінь і навичок, які забезпечують практичне втілення педагогічного мистецтва у процес формування особистості [17, с. 203].

Структура педагогічної майстерності сучасного викладача вищого навчального закладу включає: професійну компетентність як систему необхідних знань, умінь і навичок, володіння сучасними технологіями і стратегіями розв'язання дидактичних проблем, презентабельність особистого досвіду, здатність до одержання і трансформації необхідної інформації тощо; готовність до творчої професійної діяльності: вмотивоване професійне самовизначення, здатність до рефлексії, досвід педагогічної роботи, професійна мобільність, наявність програми самовдосконалення тощо; педагогічні здібності: перцептивні, креативні, комунікативні, емоційно-регулятивні; особистісні якості, які проявляються в цілеспрямованості, толерантності, чесності, оптимізмі тощо; педагогічна техніка: мовлення, міміка, театралізація, організація педагогічної взаємодії, адекватне спілкування тощо. Таким чином,

стверджує В. Орлов педагогічна майстерність викладача – це синтез особистісно-ділових якостей і властивостей особистості, що визначає високу ефективність педагогічного процесу [20, с. 12].

Системоутворюючу якість викладача складає гуманістична спрямованість. Вона є виявом ідеологічної платформи педагога, що характеризує його ставлення до себе, оточуючої дійсності, студентів, колег та організації навчально-виховної діяльності. Гуманістична спрямованість акумулює інтереси, ідеали, цінності, моральні норми поведінки й діяльності викладача [5, с. 63].

Розкриття професійно-педагогічного потенціалу ґрунтується на потребі в самореалізації, свідомому пізнавальному інтересі й самоідентифікації. Як зазначає академік І.А. Зязюн, майстерність завжди розкривається в діяльності, причому в діяльності ефективній. Саме таке розуміння прийняте в педагогіці. Педагогічна майстерність виявляється в успішному розв'язанні різноманітних педагогічних завдань, високому рівні організованого навчально-виховного процесу, але суть її в тих якостях особистості вчителя, які породжують цю діяльність, забезпечують її успішність. Ці якості слід шукати не лише в уміннях, а й у тому сплаві властивостей особистості, її позиції, які й дають педагогові змогу діяти продуктивно і творчо [11, с. 29].

Отже, рівень педагогічної майстерності викладача вищого педагогічного навчального закладу є важливим чинником навчально-виховного процесу, він позначається на результатах навчання студентів, на формуванні їх як особистостей. У свою чергу, розвиток педагогічної майстерності викладача тісно корелює з його ставленням до себе, вимогами до своєї діяльності, особистісними якостями. Можна вивчити свій фаховий предмет, можна мати систему психолого-педагогічних знань, але це не забезпечить відповідної майстерності. Майстром стає той, хто прагне цього, хто працює, хто осмислює власну діяльність. Як зазначав А. Макаренко, майстерність вихователя не є якимось особливим мистецтвом ... але це спеціальність, якій треба вчити, як треба вчити лікаря його майстерності, як треба вчити музиканта [19, с. 209].

На нашу думку естетичні та етичні чинники сприяють розвитку педагогічної майстерності як вчителя загальноосвітньої середньої школи так і викладача вищого педагогічного навчального закладу. Оскільки, за визначенням В. Ковальчука “Педагогічна майстерність — високе мистецтво виховання та навчання, що постійно вдосконалюється, доступне кожному педагогові, який працює за покликанням і любить дітей”[14, с.23]. Особливо наголошуючи на першочерговій дії педагога у навчанні і вихованні молодих людей, академік І. А. Зязюн звертає увагу на значення у педагогічній

майстерності естетичної і етичної педагогічної дії. [10, с. 103]. Дослідженню естетичних та етичних чинників розвитку педагогічної майстерності присвячені дослідження вчених-педагогів України й зарубіжжя: Г.П. Васяновича, С.У. Гончаренка, І.О. Синиці, Л.Л. Хоружої, В.М. Чернокозової, І.І. Чернокозова та ін.

Виходячи з роздумів О.М. Отич можна стверджувати, що максимального напруження сил можливо за двох умов: коли викладач відчуває моральний обов'язок перед студентами і, коли він це здійснює самовіддано, творчо, віддаючи своє серце вихованцям за висловом В.О. Сухомлинського. Ці аспекти, власне, і є, на нашу думку, головними естетичними і етичними механізмами самодетермінації майстерної педагогічної діяльності [21, с. 37].

Етика викладача – це Добро яке він обов'язково несе у будь-яку роботу зі студентами, відповідальність й гуманність його педагогічної дії. Естетика — Краса, яка охоплює передусім емоції, почуття й переживання педагога, які виступають чинниками й спонуками до педагогічної дії. Єдність педагогічного задуму, педагогічної дії й педагогічної техніки виступає основою педагогічної діяльності і надає їй ознак педагогічного мистецтва, в якому розкривається краса педагогічної дії й реалізується неповторна творча індивідуальність педагога-майстра та його вихованців[21, с. 39].

Мистецький характер педагогічної діяльності й висока моральна та суспільна відповідальність педагога за її результати, наголошує О.М. Отич, велике значення естетичних і етичних засад його особистісного розвитку як передумови формування його педагогічної майстерності. Оскільки цей розвиток реалізується, передусім, як саморозвиток, то провідними чинниками його здійснення є емоційно-почуттєві та вольові якості. Саме вони зумовлюють усвідомлення педагогом необхідності саморозвитку, бажання до його здійснення та зусилля щодо реалізації цього бажання. Й саме вони виступають естетичними та етичними основами педагогічної майстерності [22, с. 79].

Організація педагогічної діяльності викладачів навчальних закладів різних типів і рівнів акредитації на основі цих естетичних та етичних засад сприятиме перетворенню її на високе мистецтво педагогічної дії, в якому яскраво виявляється їхня педагогічна майстерність і творча індивідуальність і яке приносить естетичне задоволення від її процесу та результатів [21,с. 39]. Зміст знання у педагогічному процесі завжди опосередкований особою викладача – носія певного виду знань. Цим пояснюється той факт, що одні знання викликають інтерес та радісну готовність сприймання, а інші, навпаки – байдужість, роздратування і навіть ворожість. Невмілий, неуважний педагог може зробити людину нещасною на усе подальше життя, сформував в ній комплекс неповноцінності, невпевненості в собі, збайдужілість до

навколишнього світу і до самої себе. Зустріч студента з талановитим педагогом, навпаки, дає в результаті естафету творчості. Талановитий не той викладач, хто читає настанови порушнику, а той, хто вміє перевести увагу аудиторії з особи порушника на предмет, організувати студентів на сприймання значно цікавішої думки педагога. Звичайно, викладач не має морального права залишити непоміченою недоречну поведінку студента, але робити це потрібно тактовно, вміло. Це має бути крик чи образа, а скоріше дотепний жарт, що розвінчує поведінку порушника, але не принижує його людську гідність. У такий спосіб вдається зберігати загальну атмосферу приязні та доброзичливості, а це вчить студентів творенню культури взаємодії.

Отже, естетичні та етичні чинники розвитку практичного досвіду викладачів вищих педагогічних навчальних закладів сприятимуть якості краси педагогічної дії, що стимулюватимуть неперервне професійне зростання як студентів, так і самих викладачів цих закладів, а також зумовлюватимуть усвідомлення ними себе не лише як предметників, що мають навчити студентів певної навчальної дисципліни й уміти перевірити якість її засвоєння ними. Педагогам варто пам'ятати, що важливими в естетизації навчання і виховання є не лише дисципліни гуманітарного циклу, але й інші предмети. Таким чином, викладачі стануть для студентів педагогами-майстрами, які прагнуть стати для них учителями життя, залишать яскравий і незабутній слід у їхніх душах і зможуть показати шлях до особистісної самореалізації та фахового росту у будь-якій життєвій діяльності.

2.2. Вплив естетичних та етичних чинників на розвиток практичного досвіду викладачів фізико-математичних дисциплін вищих педагогічних навчальних закладів

Питання впливу естетичних та етичних чинників на розвиток практичного досвіду викладачів фізико-математичних дисциплін вищих педагогічних навчальних закладів набувають особливого значення в сучасних умовах розвитку суспільства, коли загострюються суспільні суперечності, втрачаються загальнолюдські цінності, життєві ідеали, мають місце рецидиви аморальної поведінки молоді. Естетичний та етичний розвиток педагога має сприяти «формуванню творчо активної особистості, здатної повноцінно сприймати прекрасне, гармонійне, досконале у житті, природі, мистецтві, жити і творити за законами краси» [6, с. 5]. У наш час актуалізуються питання теорії і

практики естетичного розвитку як найважливішого засобу формування відношення до дійсності, засобу етичного і розумового виховання. У сфері духовного життя, повсякденної праці, знайомство з мистецтвом, милування природою, в побуті, в міжособистісному спілкуванні – скрізь прекрасне і потворне, трагічне і комічне виконують істотну роль. Краса дає насолоду і задоволення, стимулює навчальну і трудову активність. Потворне відштовхує. Трагічне учить співчуттю. Комічне допомагає боротися з недоліками.

У вітчизняній педагогічній науці проблема формування естетичної культури особистості висвітлена в роботах Н. Бутенко, І. Зязюна, Т. Іванової, О. Рудницької, А. Семашко, В. Сластьоніна, Г. Шевченко. Естетичний вплив мистецтва на формування особистості досліджено Д. Антоновичем, Л. Виготським, Г. Костюком, О. Леонтєвим, О. Отич, К. Платоновим, С. Рубінштейном, О. Рудницькою, Б. Юсовим та іншими. Таким чином, аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що протягом останніх років значно зріс інтерес до проблем духовно-естетичного розвитку педагогів, формування їх естетичних потреб.

Саме естетика, наголошував академік І.А. Зязюн, передує всім духовним аспектам формування людини, включаючи естетичне. Дух свободолобства, атмосфера демократизму, надання людині максимальної свободи вибору і самовиявлення, усвідомлення людиною своєї неповторної індивідуальності через самооцінку – усі ці чинники є визначальними в становленні і розвитку її естетичного досвіду [7, с. 11 – 12]. Найбільш сприятливими навчальними предметами для виховання у молоді естетичного, науково-технічного, творчого мислення є фізика і математика.

До цього часу головним завданням середньої і вищої освіти залишається накопичення учнем чи студентом певної кількості знань, необхідних для формування їх у відповідності до вимог даного суспільства. В першу чергу це стосується педагогів математики і фізики. Однією найбільших хвороб у вивченні даних дисциплін є абстрактність, коли знання існує само по собі, а практика здійснюється зовсім по іншому. Більшість випускників не лише ніколи не виконували індивідуальних, фронтальних лабораторних робіт на уроках фізики, а навіть ніколи не бачили демонстраційних приладів, не спостерігали, не аналізували демонстраційних експериментів. Звідси незацікавленість студентів вивчати і використовувати знання цих предметів у дорослому житті.

Таким чином, відбувається вплив на молодих людей естетичне обладнання кабінетів математики і фізики, етика співпраці студента і викладача, цікаві приклади життя і діяльності видатних вчених – математиків і фізиків, висвітлення значення фізичних і математичних знань і розробок для розвитку

цивілізації, пропаганда досягнень культури, естетики засобами фізики і математики, використання у викладанні математики та фізики художньої літератури та творів мистецтва. Це сприятиме такій роботі з учнями чи студентами у майбутньому.

Естетика і культура кабінетів фізики, математики допомагає викладачам як на практичних заняттях з цих дисциплін так і при вивченні методики їх викладання. Естетичне і доцільне оформлення кабінетів забезпечить етиці співпраці педагога і студента при мінімальному психофізіологічному їх навантаженню і якомога меншій втомлюваності та напруженості під час виконання різноманітних робіт, зручності та раціональності їх виконання, зручності і легкості у роботі під час користування різноманітними засобами навчання, дотримання санітарно-гігієнічних норм та правил техніки безпеки. Викладачі знайомлять студентів з видами навчального обладнання, вчать виготовляти графічні посібники, моделі, прилади, які б мали й естетичний, й привабливий та зручний вигляд, відповідали вимогам науковості й дидактики. Майбутніх вчителів, викладачів також потрібно спрямувати на те, як необхідно обладнати кабінет фізики чи математики, в який колір і чому пофарбувати стіни, яким повинні бути меблі, як підвести напруження в кабінет фізики, яка повинна бути максимальна напруга.

Заняття студентів проводяться в кабінетах методики вивчення фізики та математики, оформлення і обладнання яких максимально наближене до моделі шкільних кабінетів. Оформлення кабінетів і все обладнання виконані з дотриманням вимог естетики і слугують наочним прикладом для студентів.

Культурологія та естетика демонстраційного експерименту. Щоб демонстраційні досліди мали естетичне спрямування, педагогу слід додержуватися таких вимог: наочність, простота, надійність, пояснювальність, техніка виконання, безпечність. Кожен студент, а потім учень повинен добре бачити усі досліди, що демонструються. На столі не повинно бути нічого, що може відвернути увагу. Викладачу слід ретельно продумати жести, щоб його рухи не заважали спостерігати за фізичними явищами чи зміною певних фізичних величин. Педагог повинен потурбуватися про прийоми підсилення наочності кожного досліду:

- Використання фонового екрану;
- Підсвічення приладів, якщо це необхідно;
- Використання підйомного столика;
- Проектування експерименту на екран.

З метою забезпечення наочності демонстраційного експерименту доцільно користуватися схематичними малюнками приладів. Малюнки педагога мають бути насамперед графічно грамотними, естетично виконаними. Фізичні

залежності, що пояснюють експеримент, таблиці, графіки потрібно записувати на дошці в такому порядку, який забезпечував би найкращу наочність сприйняття.

Техніка виконання повинна бути досконалою. Кожний експеримент варто проводити попередньо, до заняття, з метою відпрацювання техніки його проведення, визначення тривалості, з'ясування оптимальних умов, за яких експеримент вдається найкраще. Великий емоційний вплив на студентів, учнів мають зовнішні ефекти демонстраційного експерименту. Яскраві ефекти добре запам'ятовуються і разом з тим сприяють засвоєнню закономірностей, які в них виявляються.

Ефективність демонстративного експерименту досягається завдяки дотриманню таких умов:

- Справність приладів, розміщення їх на демонстраційному столі;
- Чистота та естетичний, привабливий вигляд;
- Чітка послідовність окремих операцій під час експерименту;
- обов'язкове дотримання правил з техніки безпеки при використанні електричного струму, колючих і ріжучих предметів, крихких приладів і т.д.

Важливим чинником розвитку інтересу до фізичного експерименту є використання елементів зацікавленості і зрозумілості. Для цього необхідно використовувати проблемний експеримент (експеримент-загадка, експеримент з несподіваним результатом, ...), імітація художньої творчості, введення в експеримент елементів гри, моделювання виробничих і природних процесів.

Використання науково-біографічних відомостей з життя і діяльності вчених-фізиків, вчених-математиків. Цей напрямок підготовки викладачів фізики та математики реалізується на лекціях в таких випадках:

- під час розгляду питань історії формування змісту математики та фізики, розробки методів і технологій навчання;
- при ознайомленні студентів з методикою викладання конкретних тем і розділів курсу фізики і математики.

Навчальний матеріал про життя і діяльність вчених повинен відповідати дидактичним вимогам:

- факти, підібрані викладачем до заняття, повинні відповідати змісту теми, підтверджувати основні положення фізичної чи математичної науки»
- доступність для розуміння студентами;
- містити елементи новизни для студентів, спонукати їх для поглибленого вивчення предмета;

- зміст повинен бути коротким і чітким, підвищувати якості навчання і не перевантажувати його.

Використання мистецтва, художньої та науково-популярної літератури (додаток № 7). Добираючи до заняття приклади картин, літературних творів, необхідно враховувати, щоб художній матеріал був тісно пов'язаний з темою заняття фізики чи математики, містив якомога менше сторонніх фактів. Викладач має пам'ятати, що основою в системі естетичного виховання молодих людей є мистецтво: музика, архітектура, скульптура, живопис, танець, кіно, театр і інші види художньої творчості. Мистецтво містить в собі великий потенціал для розвитку особистості. Тому можна припустити, що, залучаючи педагогів до багатющого досвіду людства, накопиченого в мистецтві, можна виховати високоморальну, всебічно розвинену сучасну молоду людину. Естетичне виховання, використовуючи для своїх цілей художнє виховання, розвиває людину в основному не для мистецтва, а для його активної естетичної життєдіяльності. У багатьох нормативно-правових документах про освіту головним виступає виховання духовності, поваги до мистецтва, художньої культури, можливість повноцінного інтелектуального розвитку й адаптації особистості до нових умов розвитку суспільства у третьому тисячолітті. Саме така особистість спроможна впливати на економіку та соціальні відносини в суспільстві, зокрема на культурну, морально-естетичну її сферу [28, с. 147].

У вищих навчальних закладах робота студентів із творами мистецтва відбувається в основному на уроках літератури, історії, музики, образотворчого мистецтва, художньої культури. Ці ж предмети і є основними в системі естетичного виховання. Вони виконують вирішальну роль у формуванні естетичних ідеалів у дітей, їх художнього смаку, естетичного відношення до дійсності і мистецтва. По своїй суті предмети художнього циклу є складною єдністю самого мистецтва, його теорії і історії, навиків практичної творчості. Але застосування різних видів мистецтва на заняттях з фізико-математичних дисциплін сприяє розвитку уваги, міцності знань, уваги, зосередженості (Додаток № 5). Для цього необхідне професійне вдосконалення вчителів фізико-математичних дисциплін щодо формування у студентів естетичних цінностей засобами мистецтва та потребує глибокого розуміння ними основ національної культури та національного образу світу. Адже, видатний педагог сучасності й організатор освіти і науки в Україні І.А. Зязюн наголошував, що непотрібно нав'язувати студентам систему якихось знань, а разом з кожним з них заглибитися в таємниці надзвичайно цікавої і оригінальної науки про чуттєвий світ людини і його вияв у процесі

сприймання реальної дійсності, творів мистецтва та інших витворів людського розуму і людських рук, у процесі самореалізації людини, нарешті, усіх різновидах буденного життя людини, а отже, кожного із студентів [11, с. 126] і викладача в тому числі.

Основний вплив естетичного та етичного виховання направлений на практичне ознайомлення студентів з різними видами мистецтва, привчання до їх естетичного сприйняття та естетичних думок. В рішенні вказаної задачі велику роль виконують художня підготовка самого викладача. Педагогу на заняттях важливо організувати красу розумової праці, ділових відносин, пізнання, взаємодопомоги, спільної діяльності. Йому необхідно володіти умінням красиво писати, виразно і емоційно висловлювати думки і захоплююче розповідати, володіти навиками музичного і образотворчого мистецтва. Художня підготовка викладача і його компетентність в різних видах мистецтва не тільки породжують у студентів внутрішню суперечність між наявним і необхідним рівнем їх естетичного розвитку, але і порушують у них потребу в залученні до мистецтва.

Морально-етичні чинники практичного розвитку викладача впливають на спілкування зі студентами, дають можливість вирішувати педагогічні ситуації, які виникають під час навчальних занять, допомагають забезпечувати моральне регулювання поведінки молодих людей, взаємовідносин з одногрупниками та іншими викладачами, невимушено впливати на свідомість, волю і почуття студентів. Етичні чинники полягають у формуванні і розвитку педагогів, їх свідомості, поведінки, творчого відношення до навчально-виховного процесу, ініціативи, працьовитості та дружніх взаємовідносин в колективах .

На нашу думку, до впливу основних чинників морально-етичного розвитку практичного досвіду викладача слід віднести: професійну відповідність викладачів, дотримання норм етикету як на заняттях, так і в колективі, а також можливість системи заходів по здійсненню їх навчання та підвищення кваліфікації (можливість професійного зростання та розвитку).

Для виховання художнього сприйняття у студентів істотне значення має використання прийому порівняння при вивченні матеріалу, розгляді картин, спонукає їх до оцінки цих творів, виразу власного відношення до їх переваг та схвалень, недоліків. У вихованні естетичного сприйняття студентів необхідно широко використовувати заучування напам'ять віршів, пісень, демонстрацію репродукцій картин кращих художників. Основна робота в цьому напрямі здійснюється студентами, які володіють для цього необхідними здібностями до глибшого розуміння мистецтва і розвиненими відчуттями, що сприяють переживанню прекрасного. Дуже важливо збагатити учнів уявленнями про

художні засоби передачі настрою людини, які використовуються в літературі, музиці і образотворчому мистецтві. (Дод. 6).

Висновок

Естетичні чинники розвитку підростаючого покоління засобами мистецтва сприятимуть якості краси, стимулюватимуть прагнення учнів до прекрасного, а також формуватимуть їх духовний стан, розвиватимуть високі почуття. Безперечно, головна увага має бути зосереджена на підготовці юного покоління, підвищенні їх загальної культури, освіченості та вихованості. Формування образу через сприймання й уявлення є активним процесом, спрямованим на розв'язання певного пізнавального завдання, яке постійно ускладнюється. Тому образи, що виникають, перебувають у певній динамічній рівновазі: вони постійно змінюються і водночас зберігають відносну стійкість, виконуючи функцію акумуляторів *чуттєвого, теоретичного і практичного досвідів* [8, с. 82].

Організація педагогічної діяльності викладачів навчальних закладів різних типів і рівнів акредитації на основі цих естетичних та етичних засад сприятиме перетворенню її на високе мистецтво педагогічної дії, в якому яскраво виявляється їхня педагогічна майстерність і творча індивідуальність і яке приносить естетичне задоволення від її процесу та результатів [21, с. 39]. Отже, естетичні та етичні чинники розвитку художньо-естетичного світогляду викладачів вищих педагогічних навчальних закладів сприятимуть якості краси педагогічної дії, що стимулюватимуть неперервне професійне зростання як студентів, так і самих викладачів цих закладів, а також зумовлюватимуть усвідомлення ними себе не лише як предметників, що мають навчити студентів певної навчальної дисципліни й уміти перевірити якість її засвоєння ними. Педагогам варто пам'ятати, що важливими в естетизації навчання і виховання є не лише дисципліни гуманітарного циклу, але й інші предмети. І.А. Зязюн наголошував, що «Знання не існує поза естетичним досвідом, воно постійно корегується тим предметним світом середовища, у якому живе і розвивається» [8, с. 76].

Таким чином, викладачі стануть для студентів педагогами-майстрами, які прагнуть стати для них учителями життя, залишать яскравий і незабутній слід у їхніх душах і зможуть показати шлях до особистісної самореалізації та фахового росту у будь-якій життєвій діяльності. Безперечно, реалізувати актуальні завдання естетичного виховання при використанні технологій естетичного виховання учнів в сучасних умовах може педагог, який має відповідну професійну підготовку, розвинутий художньо-естетичний світогляд

і є естетично та етично грамотною особистістю. Нам би хотілося звернути особливу увагу на важливість активного використання існуючих і напрацьованих технологій естетичного виховання студентів, виходячи з вимог часу, оскільки це сприятиме зростанню в них інтересу до мистецтва, розвитку здатності емоційно-естетично реагувати на нього, стимулювати бажання й забезпечувати можливості художньо-творчої самореалізації.

Список використаної літератури

1. Блюмкин В. А. Об уровнях нравственной культуры личности // Вопросы нравственной культуры: тезисы симп. – Вильнюс: НИИ ФСП, 1981. – С. 39 – 40.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге доповнене й виправлене /Семен Устимович Гончаренко – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.
3. Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
4. Донцов А.В. Моральна культура вчителя: монографія / Анатолій Васильович Донцов. – Х.: ХНУ імени В. Н. Каразіна, 2008. – 240 с.
5. Духовність особистості: методологія, теорія і практика: зб. наук. пр. / голов. ред. Г.П.Шевченко – Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2011. – Вип. 5 (46). – 213 с.
6. Загальні питання естетичного виховання в школі [ред. В.М. Шацька]. – К. // Просвіта, 2000. № 4. – 181 с.
7. Зязюн І. А. Естетика і етика започатковують людську духовність / І.А. Зязюн // Естетичні та етичні основи розвитку педагогічної майстерності викладачів вищих педагогічних навчальних закладів: бібліогр. покажч. / [упоряд. Л. Н. Штома ; наук. консультанті авт. вступ. ст. О. М. Отич ; наук.ред. І. А. Зязюн ; бібліогр. ред.Л. Н. Штома]. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. — С. 11 – 12.
8. Зязюн І.А. Естетичний досвід особи. Формування і сфери вияву / І.А. Зязюн. - К.: Вища школа, 1976. - 176 с.
9. Зязюн І.А. Естетичні засади розвитку особистості / І.А. Зязюн // Мистецтво у розвитку особистості: монографія / [за ред., передмова та післямова Н.Г. Ничкало]. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – С. 14 – 36.
10. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : навч. посібник / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. — К. : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. — 302 с.
11. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. / І.А. Зязюн. – К.: МАУП, 2000. 312 с.
12. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: монографія / І.А. Зязюн. – Київ; Черкаси: ЧНУ ім. Бгдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
13. Иванов В.П. Человеческая деятельность - познание - искусство / В.П. Иванов. - К.: Наукова думка, 1977. - 251 с.
14. Ковальчук В. Педагогічна майстерність викладача – основа його компетентності / Василь Ковальчук // Профтехосвіта. – 2011. – черв. № 6 (30). – С. 22 – 34.

15. Коновець С.О. Формування особистісно-творчих якостей учителя образотворчого мистецтва / С.О. Коновець // Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: зб. матеріалів VII пед.-мистец. читань пам'яті професора О.П. Рудницької / [за ред. О.М. Отич]. – Чернівці: Зелена Буковина, 2010. – С. 75 – 77.
16. Корінна Л.В. Роль учителя у формуванні етичних та естетичних почуттів як формотворчих чинників особистості / Л.В. Корінна, А. Л. Лознюк, І.В. Бобровницька // Освіта та розвиток обдарованої особистості . – К., 54 № 2(9)/02/2013. – 53 – 58.
17. Лихачев Б.Т. Педагогика: Курс лекцій: учеб. пособие для студ.педаг. учеб.заведений и слушателей ИПК и ФПК. – М.: Прометей, Юрайт, 1998. – 464 с.
18. Макаренко А.С. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду / А.С. Макаренко // Педагогіка: хрестоматія / [уклад.: А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко] – 2-ге вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2003. – С. 45 – 50.
19. Макаренко А.С. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду / Твори в 7 т. – Т. 5. – М., 1958. – 215с.
20. Орлов В.Ф. Теоретичні та методичні основи розвитку педагогічної майстерності викладача мистецьких дисциплін / В.Ф. Орлов // Педагогічна майстерність викладача мистецьких дисциплін: навч.-метод. посіб. / [В.Ф. Орлов, О.О. Фурса, О.В. Баніт]. – К.: Едельвейс, 2012. – С. 7 – 71.
21. Отич О.М. Естетико-етичні засади педагогічної дії / О.М. Отич // Естетичні та етичні основи розвитку педагогічної майстерності викладачів вищих педагогічних навчальних закладів : бібліогр. покажч. / упоряд. Л. Н.Штома ; наук. консультант і авт. вступ. ст. О. М. Отич ; наук. ред. І. А. Зязюн ; бібліогр. ред. Л. Н. Штома. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. — С. 35 – 39.
22. Отич О.М. Естетичні та етичні засади педагогічної майстерності вчителя й викладача вищої школи / О.М. Отич // Естетичні та етичні основи розвитку педагогічної майстерності викладачів вищих педагогічних навчальних закладів: бібліогр. покажч. / [упоряд. Л.Н. Штома; наук. консультант і авт. вступ. ст. О.М. Отич ; наук. ред. І. А. Зязюн ; бібліогр. ред. Л. Н. Штома]. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. — 76 – 80.
23. Отич О.М. Естетичні чинники педагогічної взаємодії / Олена Отич // Рідна школа № 1 – 2 (1009 – 1010), січ. – лют., 2014. – С. 17 – 21.
24. Павлова О.Ю. Онтологічний статус естетичного досвіду: Монографія / Олена Павлова. - К.: ПАРАПАН, 2008. - 262 с.
25. Петрушенко В.Л. Етика та естетика: навч. посіб. для студ. всіх напрямів підготовки / [В.Л. Петрушенко, І.М.Сурмай, Г.Ф. Карвацька, Л.І.Мазур, Ю.Г.

- Шадських]; за ред. В.Л. Петрушенка. – Львів: Нац. ун-т “Львівська політехніка”, 2006. – 251 с.
26. Пехота О.М. Педагогічна майстерність викладача сучасного університету в контексті педагогічного розвитку / О. Пехота, І. Середа. Розвиток педагогічної майстерності викладача в умовах неперервної освіти: монографія / За ред. М.М. Солдатенка, О.М. Семиног. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2008. – С. 20-26.
27. Пилипчук В.В. Методологічні засади гуманізації вищої освіти мистецьким компонентом / В.В. Пилипчук // Зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянск : БДПУ, 2011. – С. 228 – 234.
28. Серих Л.В. Професійне вдосконалення вчителів щодо формування естетичних цінностей в учнів засобами декоративно-прикладного мистецтва / Л.В.Серих // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць / Ун-т меседж. освіти НАПН України, рекол. : О.Л. Онуфрієва та ін.]. –Вип. 1 (14), ч. 1: Педагогіка / голов. ред. В.В. Олійник. – К., 2010. – С. 147 – 154.
29. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1988. – 284 с.
30. Татаркевич В. Історія шести понять: Мистецтво. Прекрасне. Форма. Творчість. Відтворництво. Естетичне переживання / Владислав Татаркевич; Пер. з пол. В. Корнієнка. - К.: Юніверс, 2001. – 368 с.
31. Усатенко Т.П. Епістемологія українознавства: педагогічний контекст : [монограф.] / Т.П. Усатенко. – Кіровоград : Імекс-ЛТД 2014. – 128 с.
32. Федорчук В.В. Основи педагогічної майстерності: навч.-метод. посіб. / В.В. Федорчук. – Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д., 2008. – 140 с.
33. Фесенко Г.Г. Курс лекцій і методичні вказівки до самостійного вивчення дисципліни “Етика естетика” (для студентів 3 курсу заочної форми навчання професійногоспрямування 0502 (6.030601) «Менеджмент організацій», 0504 (6.140101) «Готельно-ресторанна справа», 6.020107 «Туризм») / Укл.: Фесенко Г.Г. –Харків: ХНАМГ, 2009. – 36 с.
34. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / М. М. Фібула. – К. : «Академвидав», 2006. – 352 с.
35. Флегонтова Н.М. Слово як інструмент педагогічного впливу викладача філолога вищих педагогічних навчальних закладів / Н.М. Флегонтова // Професійно-мистецька школа у системі національної освіти України: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 3 – 5 жов. 2012 р., с. Мала Білозірка Запорізької обл. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, Малобілозерська естетична гімназія-інтернат «Дивосвіт». – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2012. – С. 100 – 101.

36. Хомич Л.О. Загальнолюдські цінності у змісті професійної підготовки майбутнього вчителя / Л.О. Хомич // Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: зб. матеріалів XI Міжнар. пед.-мистец. читань пам'яті проф. О.П. Рудницької / [голов. ред.: І.А. Зязюн]. – Чернівці: Зелена Буковина, 2014. – Вип. 5(9). – С. 47 – 50.
37. Хоружа Л.Л. Етичний розвиток педагога: навч. посіб. // Л.Л. Хоружа . – К.: Академвидав, 2012. – 208 с.
38. Челнокова М.С . Емоційний інтелект як чинник професійного становлення майбутніх психологів / М.С Челнокова // Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей: зб. матеріалів VII пед.-мистец. читань пам'яті професора О.П. Рудницької / [за ред.. О.М. Отич]. – Чернівці: Зелена Буковина, 2010. – С. 239 – 241.
39. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. Режим доступу. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>
40. Лимарева Ю.М. Роль фізико-математичних дисциплін у формуванні свідомого спеціаліста [Електронний ресурс]. Режим доступу. http://asconf.com/rus/archive_view/348.
41. Середа В.А. Развитие общечеловеческих цінностей [Електронний ресурс]. Режим доступу. http://zhurnal.lib.ru/s/sereda_wladimir_afanasxewich/asrt23.shtml. – Загл. с экрана. – Язык русс.
42. Досвід [Електронний ресурс]. Режим доступу. <http://uk.wikipedia.org/wiki>
43. Чинник [Електронний ресурс]. Режим доступу. <http://uk.wikipedia.org/wiki>
44. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970—1980) [Електронний ресурс]. Режим доступу. <http://sum.in.ua/>
45. Скороварова Є.В. Онтологічні аспекти естетичного досвіду [Електронний ресурс]. Режим диступу. – <http://www.info-library.com.ua/books-text-11770.html>

Додаток № 1

Анкета дослідження викладачами значення, усвідомлення необхідності використання естетичних та етичних чинників для розвитку практичного досвіду викладачів фізико-математичних дисциплін та бажання здійснювати для цього науковий пошук.

№ п/п	Запитання	Відповіді
1.	Чи переконані Ви в значущості використання естетичних та етичних чинників для розвитку практичного досвіду викладачів? <ul style="list-style-type: none">- милування прекрасним;- виховання спостережливості;- бачення зовнішньої і внутрішньої краси людини;- виховання доброзичливості;- виховання ввічливості.	
2.	Чи свідомо Ви використовуєте естетичних та етичних чинників для розвитку практичного досвіду викладачів ? <ul style="list-style-type: none">- здатність естетичного сприймання студентів;- формування естетичних смаків;- усвідомлення цінності художніх творів;- усвідомлення культури досягнень митців;	
3.	Чи є вас бажання та прагнення використовувати естетичні та етичні чинники для розвитку практичного досвіду ?	
4.	Чи будете підвищувати власну наукову активність для використання естетичних та етичних чинників для розвитку практичного досвіду	

Додаток № 2

Теми запропонованих педагогічних рад і семінарів при застосуванні естетичних та етичних чинників розвитку практичного досвіду викладачів вищих педагогічних навчальних закладів

1. Педагогічні технології у навчально-виховному процесі: за і проти, ким розглядалися ці питання:

- застосування естетичних та етичних чинників викладачами дисциплін гуманітарного циклу;
- естетичні та етичні чинники при викладанні фізико-математичних дисциплін;
- використання естетичних та етичних чинників викладачами при вивченні біології та хімії;

2. Вплив естетичних та етичних чинників на розвиток практичного досвіду і значимістю їх на навчання і виховання студентів:

- роль викладачами української літератури;
- засвоєння світової літератури при використанні естетичних та етичних чинників викладачами;
- використання естетичних та етичних чинників при формуванні громадянської активності та духовності на уроках історії і географії;
- розвиток пізнавальної активності та естетичної грамотності студентів на предметах природничо-математичного циклу, використовуючи естетичні та етичні чинники.

3. Психолого-педагогічний вплив вчителя при використанні естетичних та етичних чинників. Педагогічні працівники вже здобули навички використання естетичних та етичних чинників і могли поділитися їх впливом на студентів.

- формування особистості студентів при використанні викладачами естетичних та етичних чинників;
- активізація студентів у навчально-виховній діяльності при використанні естетичних та етичних чинників;
- педагогічна майстерність викладача при використанні естетичних та етичних чинників;
- створення умов для розвитку і самореалізації студентів при використанні естетичних та етичних чинників.

Таким чином, ми прагнули до активності і небайдужості педагогічних працівників при використанні естетичних та етичних чинників для розвитку їхнього практичного досвіду. Для їх сприймання і свідомого застосування

спланували семінари-практикуми, які давали можливість дати і розширити знання про естетичні та етичні чинники:

4. Формування позитивного ставлення до навчання та оволодіння раціональними прийомами розумової діяльності шляхом використання.

(Тут зверталася увага на використання естетичних та етичних чинників на різних навчальних дисциплінах, ненав'язливий вплив викладачів на своїх вихованців, позитивне відношення студентів до сприймання того чи іншого предмету).

5. Використання естетичних та етичних чинників для розвитку практичного досвіду викладачів.

(Цей семінар-практикум проводився на передодні педагогічної ради “Розвиток творчої активності студентів при використанні естетичних та етичних чинників у поза аудиторній роботі”, тому викладачі з ентузіазмом сприймали як використовувати естетичні та етичні чинники для творчого розвитку учнів, підготовки їх до всіх рівнів олімпіад і конференцій МАН, духовного формування студентів, самовираження її в колективі).

Додаток № 3

План роботи методичного об'єднання викладачів фізико-математичних дисциплін .

№ п/п	Зміст роботи	Дата	Відповідальний
I. ОРГАНІЗАЦІЙНІ РОБОТИ			
1.	Ознайомлення голів методичних об'єднань з новими методичними листами, наказами та проблемою школи.	вересень	заст. декана
2.	Поповнення тематичної картотеки літературою, яка необхідна для вивчення педагогічних технологій, естетичних та етичних чинників розвитку практичного досвіду, методики їх використання.	серпень, вересень	заст. декана, викладачі
3.	Оновлення методичного куточка з метою надання педагогічним працівникам інформації про естетичні та етичні чинники розвитку практичного досвіду викладачів фізико-математичних дисциплін.	серпень, вересень	заст. декана
4.	Вивчення та аналіз планів роботи предметних методичних об'єднань з метою використання естетичних та етичних чинників для розвитку практичного досвіду викладачів.	вересень, жовтень	заст. декана
II. РОБОТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ викладачів			
1.	Питання самоосвіти вчителів спрямувати на вивчення естетичних та етичних чинників, їх впливу на виховання студентів та методики використання.	вересень, жовтень	заст. декана
2.	Спланувати проведення предметного тижня, як серйозного огляду знань, майстерності викладачів, обміну досвідом, ідеями, наробками впливу для розвитку практичного досвіду викладачів фізико-математичних дисциплін.	серпень, вересень	заст. декана
3.	Створити творчі групи вчителів для	вересень	заст. декана

	вивчення і використання естетичних та етичних чинників у навчально-виховній діяльності		
4.	Провести творчі звіти вчителів-майстрів педагогічної справи по використанню естетичних та етичних чинників для виховання студентів.	березень	заст. декана
5.	Закріпити наставників за молодими вчителями та організувати відкриті заняття з використання естетичних та етичних чинників у навчально-виховній діяльності	вересень-квітень	заст. декана, вик.- настав.
6.	Провести педагогічне діагностування з метою виявлення кращого досвіду та проблемних питань з питання розвитку практичного досвіду під впливом естетичних та етичних чинників	квітень	заст. декана
ЗАСІДАННЯ МЕТОДИЧНОЇ РАДИ			
I			
1.	Аналіз стану методичної роботи за минулий рік та організація і завдання у наступному році виходячи з проблеми “Використання естетичних та етичних чинників у навчально-виховній діяльності для поліпшення розвитку обдарованих дітей”.	вересень	заст. декана
2.	Визначення структури методичної роботи у наступному році.		викладачі
3.	Робота інформаційного центру по використанні викладачами естетичних та етичних чинників для розвитку практичного досвіду		бібліотекар
4.	Про підготовку та проведення педагогічної ради: “Майстерність педагога у розвитку практичного досвіду шляхом використання естетичних та етичних чинників ”		заст. декана
II			

1.	Про стан роботи над проблемою школи: “Використання естетичних та етичних чинників у навчально-виховній для поліпшення розвитку обдарованих студентів”.	листопад	заст. декана
2.	Використання технологій естетичного виховання учнів для розвитку розумово здібних студентів та підсумки їх участі у першому етапі олімпіад та підготовка роботи у районних олімпіадах.		заст. декана
3.	Принципи наступності та послідовності у навчальній діяльності при використанні естетичних та етичних чинників.		заст. декана
4.	Використання естетичних та етичних чинників для активізації практичного досвіду педагогів і їх творчої навчальної діяльності.		декан
III			
1.	Підсумки участі в II та III етапі олімпіад.	лютий	заст. декана
2.	Творчий звіт викладачів, які працюють над використанням естетичних та етичних чинників розвитку практичного досвіду.		заст. декана педагога
3.	Підготовка до проведення педагогічної ради: “Вплив естетичних та етичних чинників на розвиток практичного досвіду педагогів та творчої активності студентів ”		заст. декана
4.	Робота кафедри фізико-математичних дисциплін по використанню впливу естетичних та етичних чинників на розвиток практичного досвіду.		заст. декана
IV			
1.	Роль естетичних та етичних чинників на розвиток практичного досвіду педагогів, організація навчально-виробничої діяльності факультету.	квітень	декан
2.	Підсумок роботи творчих груп по		кер. груп

	організації використання естетичних та етичних чинників.		
3.	Аналіз стану навчально-виховного процесу по вирішенню проблеми: “Використання естетичних та етичних чинників на розвиток практичного досвіду педагогів для поліпшення розвитку обдарованих дітей”.		заст. декана
4.	Проект робочих навчальних планів на наступний рік з урахуванням факультетської проблеми.		заст. декана

Додаток № 4

**Роль педагогічної технології естетичного виховання на
заняттях фізики як естетичного та етичного чинники розвитку
практичного досвіду викладачів**

№ з/п	Назви технологій естетичного вихован. Компоненти технологій	Технологія естетичного виховання на заняттях фізики
1.	Зміст	<p>а) формування наукового світогляду школярів через гармонію уявлень про природу;</p> <p>б) формування в учнів відчуття краси природи і захоплення нею через пізнання фізичних явищ;</p> <p>в) пізнання учнями природи, фізичних явищ, фізичних залежностей через відчуття прекрасного;</p> <p>г) пробудження інтересу до вивчення фізики, фізичних явищ, експерименту, законів, формул, використовуючи естетичний і творчий потенціал учителя;</p> <p>д) створення емоційного піднесеного стану на уроках фізики та позакласній роботі;</p> <p>ж) вивчення фізичних законів при застосуванні народного епосу, лірики;</p> <p>з) залучення до споглядання краси через фізичні залежності, закони;</p> <p>е) проведення фізичних ранків, вечорів, залучаючи прекрасне в оточення школярів.</p>
2.	Процесуальний компонент	<p><u>Форми роботи:</u></p> <p>а) уроки;</p> <p>б) семінари;</p> <p>в) лабораторні роботи;</p> <p>г) робота з таблицями, та інтерактивною дошкою;</p> <p>д) фронтальний та демонстраційний експерименти;</p> <p>е) розповідь і пояснення за схемою;</p> <p>є) створення і записи власних уявлень про певні фізичні</p>

		<p>явища; ж) екскурсії на природу, виробництво, музеї; з) співбесіди, консультації.</p> <p><u>Методи:</u></p> <p>а) репродуктивні – відтворення фізичних залежностей, законів, фізичних явищ; б) творчі – уміння бачити вивчений матеріал в оточуючому просторі, і вміння застосувати в практичних цілях; в) проблемні – виготовлення власних приладів чи певних моделей, створення власних фізичних пояснень, розв’язання задач нестандартним методом, постановка власних досліджень під час лабораторних робіт та пояснення висновків.</p>
3.	Алгоритм дій	<p>а) чуттєво-емоційне сприйняття предметів, явищ з перших уроків фізики; б) емоційне сприйняття перших демонстраційних дослідів; в) формування інтелектуальних здібностей на уроках фізики; г) захоплення красою фізичних залежностей, законів та вміння їх бачити у повсякденному житті; д) збагачення емоційних здібностей учнів при проведенні демонстраційного та фронтального експерименту; е) краса фізичного експерименту на уроках лабораторних робіт і отримання успішних результатів та радість від цього; є) створення позитивних емоцій при проведенні екскурсій у світ природи, на виробництво чи музеї; ж) вміле застосування захоплюючої літератури до певних фізичних явищ; з) висновок.</p>
4.	Чинники	<p>а) активне прагнення до технічної діяльності; б) гармонійність сприйняття навколишнього світу; в) активне прагнення до творчої діяльності; г) чуттєво-емоційне сприйняття кожного уроку фізики.</p>
5.	Засоби	<p>а) навчання та виховання; б) експериментальні прилади.</p>

		в) лабораторні прилади; г) природа; д) навчальна та цікава література; е) комп'ютерні та інтерактивні прилади д) уява
--	--	---

Структура технології естетичного виховання на заняттях фізики.

У сучасних умовах естетичне виховання у практиці роботи шкіл активно здійснюється в основному на уроках літератури, музики, образотворчого мистецтва, художньої культури та етики, але для успішного проведення навчально-виховного процесу це недостатньо. Необхідно рішуче поширення меж “естетичного циклу” на інші навчальні дисципліни і перш за все на фізику. Викладання фізики може і повинно розв’язувати не тільки пізнавальні і світоглядні завдання, але і завдання естетичного плану. Використовуючи на уроках фізики технологію естетичного виховання школярі не лише повинні отримувати певний об’єм знань, але і навчитися бачити, розуміти, відчувати внутрішню красу науки і самого процесу пізнання.

“Що можна сказати про красу науки, красу вигаданих побудов, яких не зобразити на папері, не зв’язати в камені, не перекласти на музику? Краса науки, як і мистецтва, визначається відчуттям відповідності і взаємозв’язаності частин, що утворюють ціле і відзеркалюють гармонію світу”. Ці слова, сказані найвидатнішим фізиком академіком А.Б. Мігдалом, чудово підкреслюють важливість активного естетичного виховання в процесі вивчення фізики.

Практика засвідчує, що краса на уроках і позашкільній роботі з фізики створює можливість: формувати одну з важливих сторін наукового світогляду школяра – уявлення про природу як гармонічно взаємозв’язану і взаємообумовлену систему світогляду; пробудження інтересу до предмету, фізичних явищ, експерименту, бажання осягнути сутність фізичної теорії, законів, формул – аж до формування живого інтересу до науки, бажання творчо проявити себе; підвищення рівня засвоєння отриманих знань, розвиток пізнавальних і творчих здібностей школярів; підвищення рівня виховання учнів, формування у них умінь і навичок красивої роботи як під керівництвом вчителя, так і при самостійному виконання завдань.

Арсенал засобів технології естетичного виховання учнів на уроках фізики надзвичайно багатий і його можна умовно класифікувати за допомогою наступної схеми (див схему).

Засоби технології естетичного виховання на заняттях фізики

Досвід показує, що при вмілому використанні технології естетичного виховання учнів на уроках фізики можна добитися значного естетичного ефекту, який, в свою чергу, буде сприяти глибокому, а головне творчому засвоєнню фізичних знань. Уже з перших уроків фізики варто націлити учнів на те, що протягом багатьох тисячоліть людство турбує питання світобудови і таїна багатьох фізичних явищ, незвіданість космосу і глибин землі, фундаментальність і глибина фізичних теорій. Але безумовно, і почуття краси природи, і її законів мають не останнє значення.

Як наголошує В.Я. Ликов, доводити, що фізика – красива наука, означає ломитися у відчинені двері. Нам доступні красоти оточуючої природи – місячна доріжка на воді, вид зоряного неба в ночі і його блакить вдень, полярне сяйво, веселка після літнього дощу, утворення найрізноманітніших ароматів і кольорів. Все це пояснює фізика – одна із широких наук про природу, яка не тільки дає можливість пізнати світ, але й всіма почуттями оволодіти її красою. Адже відома думка К.А. Тімірязєва про те, що природа є таким джерелом краси для людини, із якого можна черпати “по рівню розуміння”.

Готуючи вчителів до використання технології естетичного виховання на уроках фізики, потрібно зазначити, що по-перше, особливих “естетичних засобів” не буває, так як не може бути і спеціальних “неестетичних засобів”. Тут, як і в фізичних поняттях, мова йде про різний рівень красивого в арсеналі педагогічних прийомів. По-друге, будь-які “засоби, що не впливають” на урок, не дозволено використовувати для відволікання від головного.

Розглядаючи будову речовини, елементарні частинки, варто згадати рядки із поеми Лукреція Кара, де чітко викладені його думки про існування тіл, яких ми не можемо бачити:

“...Но это не обладает, однако, телесной природой,

Если оно способно приводит наши чувства в движение ...”

Можливість сприйняття світу через почуття висловлював ще Левкіп. Він стверджував, що до істинного пізнання можна прийти лише відштовхуючись від почуттєвих даних, відшукуючи розумом явища, принципи, закономірні зв'язки, що за ними ховаються. Досвідчений учитель ніколи не стане зневажати можливістю злити в одне русло обидва потоки – навчання і виховання і обов'язково скористається нею, щоб “переключити раціональний канал на емоційний”. Але буває і так: учитель чи то від втоми, чи від небажання робити більше, ніж це вимагається за програмою, або від небагатого ще досвіду сухо, без всякого натяку на почуття задає фізичне питання, а потім, отримавши таку ж байдужу відповідь, задовольняється цим. Але в наш час потрібні не тільки

зафіксовані в пам'яті окремі факти, закони, явища, а уміння творчо поводитися з ними зауважує В.Я. Ликов.

Уважно спостерігаючи за роботою школи, В.О. Сухомлинський зробив висновок: “Без надійної емоційної основи неможливо не тільки успішне, але й взагалі нормальне навчання. Відсутність єдності емоційного виховання і пізнання світу є одним із живучих і найнебезпечніших джерел байдужого відношення до знань і в кінці кінців небажання навчатися. Відображення знань в емоціях – важлива умова переходу знань в переконання, умова становлення переконань і світогляду. Емоційний стан має велику зворотню силу впливу на розум, на все інтелектуальне життя підлітка” .

У навчально-виховній діяльності чітко окреслена межа між добром і злом, встановлені причинно-наслідкові зв'язки між дією і результатом. Той, хто потрапляє у природничо-пізнавальну реальність, підкоряється її законам. Школярі знають, що коли вони правильно застосовують закони, формули, вживають відповідні поняття, то успішно рухаються до нових пригод, відкриттів, цікавих знайомств. Якщо ж буде допущена помилка, то магічні сили навчально-пізнавальної реальності допомагатимуть її знайти, усвідомити та виправити. Для успішної подорожі не менш важливо дотримуватися морально-етичних норм, бути доброзичливими, дружніми, привітними. Чудодійні сили не служать жорстокості, злу, підступності, сердитості. Якщо відмовлятися діяти за законами добра, то казкова реальність зникає і подорож припиняється.

Інтеграцію фізики з мистецтвом застосовуємо у художньому зображенні фізичних явищ: гравітації, випаровування і конвекції, вітру, інерції, електромагнетизму, світла за допомогою образотворчого, музичного, хореографічного мистецтва. На основі вивчених законів практикуємо виготовлення приладів та іграшок: термометрів, вимірювальних стрічок, динамометрів, фонтанів, повітряних зміїв, машин, ляльок. За новою програмою в 7-8 класах третя частина навчального матеріалу відводиться на лабораторні роботи, що дає можливість для емоціонально-естетичного розвитку і збагачення дитини, для глибокого естетичного переживання, почуттям дійсного насолодження навчальним заняттям. Тому експеримент проводимо при вивченні кожної нової теми, в будь-якому класі. Із задоволенням школярі виконують також лабораторні роботи та фізичний практикум. Особливої уваги надаємо науковості експерименту, його простоті і красоті виконання та зовнішньої форми.

Сьогодні фізика являє собою своєрідний фундамент наук про природу. Дякуючи її успішному розвитку отримали подальше вивчення біологія, астрономія, хімія, кінематографія, телебачення та інші галузі науки і мистецтва. Володіючи фізичними законами, людина сміливо втручається в світ природи,

по-новому оцінює своє в ньому місце. Вчитель фізики має багатий арсенал засобів, методів, форм, інструментів для виховання і розвитку школярів.

Додаток № 5

Технологія естетичного виховання «Музейної педагогіки» як естетичний чинник розвитку практичного досвіду викладачів

Роль музейної педагогіки у виховання школярів

Розглянемо фізичні явища, фізичні залежності і закони через призму споглядання та аналізу картин. Оскільки, фізика – одна з найдавніших природничих наук. Вона вивчає загальні закономірності природи. Це фундаментальна наука про властивості і будову матерії, закони її руху. Історія її розвитку налічує багато віків і насичена драматичним протистоянням різних наукових поглядів та ідей.

Тому, для розвитку в учнів чи студентів почуття, запам'ятовування, уяви ми прагнемо показати, як здавалося б несумісні шедеври мистецтва і наука, як фізика, можуть сприяти ознайомленню з багатьма цікавими фактами, поясненню перебігу численних природних явищ, фізичних законів і залежностей. Ми вважаємо, що викладачі зможуть гуманізувати внутрішній світ учнів чи студентів, утвердити ідеали добра, справедливості, честі, милосердя, любові, широко використовуючи на уроках і в позаурочний час естетичну технологію музейної педагогіки.

Музей школи, інституту, університету є мистецько-педагогічною майстернею, в якій зберігаються картини, методичні розробки вчителів, творчі роботи учнів. Зміст навчально-виховної роботи об'єднується навколо певного різновиду картини (репродукції), що підпорядковує у своїй художньо-образній системі усі форми і методи творчої навчальної діяльності студентів. До змісту роботи кожного із предметів уведено мистецький компонент. Головним принципом при цьому було визначено: педагогічну діяльність, безпосередній зв'язок теми картини з навчальною темою і ненав'язливе залучення школярів колежу до мистецтва, до відчуття прекрасного. Однак, викладачі не мають переважати навчальний матеріал кількістю мистецького наповнення, тому що можна зумовити припущення щодо надуманості й непотрібності таких уроків й назавжди відвернути їх від цієї діяльності.

Якщо ж мистецтво вводиться помірно й педагогічно виважено, це дозволяє учням не лише оволодіти навчальною інформацією на теоретичному рівні, а й пережити її, виявити ціннісні смисли, охопити зміст картини (репродукції) в цілому, образи, які там зображені і завдяки цьому обрати певне рішення для даного предмету.

Вказана технологія естетичного виховання учнів дозволяє використати її на різних навчальних предметах: історії, географії, українській мові та

літературі, зарубіжній літературі, математиці, фізиці, англійській мові, естетиці та мистецтвознавства. Для кожної з цих дисциплін музейна педагогіка мала і має пряме відношення, є інтеграційною областю знань. Саме в музеї наочно проявляється загальна тенденція школярів до культури і їх освіти до інтеграції. Саме така тенденція, як і проблема цілісного розвитку особистості, вивела освітню функцію на перший план музейних інтересів.

На нашу думку, і навчальні дисципліни, і шкільний музей вирішують питання навчання і виховання учнів. Музей же, виконуючи свої завдання і функції, може одночасно виступати як джерело додаткової освіти і виховання, не дублюючи навчальні предмети. За твердженням С.А. Кузнецова, музей :

- 1) розвиває здатність брати інформацію із першоджерела;
- 2) формує понятійний апарат через спостереження і спілкування з предметами матеріального світу;
- 3) процес пізнання іде через радість.

Отже, музей – місце, де розвага сумісна з пізнанням, місце, яке допомагає по-новому дивитися на речі. Уперше термін “музейна педагогіка” ввів у науковий обіг в 1934 році німецький вчений К. Фризен. Він ввів це поняття, як галузь діяльності, що забезпечує передавання культурного досвіду на основі міждисциплінарного й поліхудожнього підходу через педагогічний процес в умовах музейного середовища. В Німеччині і Росії робилися в 1960 – 80-ті роки і робляться сьогодні спроби визначення музейної педагогіки. От як вони виглядають в історичній послідовності:

- музейна педагогіка – це наука про виховання засобами музею, а музейна дадактика – посередницька місія музею (А. Кунтс, В. Хильгерс);
- музейна педагогіка – посередницька діяльність, що забезпечує зв'язок між музеями, їх колекціями і відвідувачами (А. Фогт);
- музейна педагогіка – прикордонна наукова дисципліна, що знаходиться на стику музеєзнавства і педагогічних наук і досліджує освітньо-виховні цілі суспільства стосовно специфічних форм музейної комунікації (К. Патцвал, І. Аве) [Медведев, с. 32].

Предметом вивчення музейної педагогіки, наголошує І.В. Ткаченко, є дослідження закономірностей, принципів, методів роботи шкільного музею зі своєю аудиторією. Її головний об'єкт культурно-освітні комунікації, тобто особливий підхід до різноманітних діалогових процесів, що відбуваються в музеї, що ставлять задачу участі у формуванні вільної, творчої, ініціативної особистості, здатної стати активним учасником діалогу. Таким чином, **музейна педагогіка за об'єктом в основному співпадає з теорією музейної комунікації, а за методом – з педагогікою і ширше – з психологією.** Подібно загальній

педагогіці, музейна педагогіка не тільки узагальнює досвід, але і прогнозує нові методики, створює музейно-педагогічні програми.

Будучи особливою областю педагогічної теорії, музейна педагогіка займається методологічними і методичними аспектами освітньої діяльності музею, а в практичному плані є зручним засобом інтеграції загальноосвітніх предметів природнонаукового, фізико-математичного і гуманітарно—художнього циклів. Через свій міждисциплінарний характер музейна педагогіка як наукова дисципліна, насамперед, оперує категоріями музеєзнавства і психолого-педагогічних дисциплін – наприклад, “музейна культура”, “музейна комунікація”, “виховання”, “дидактика”, “музейний вчитель”, “візуальне мислення”. Увійшовши до понятійного апарату музейної педагогіки, вони часто набувають додаткову інтерпретацію або нові акценти. Наприклад, творчий і культурний розвиток особи у музеї стає основою музейно-педагогічного процесу, який є системно організованою і чітко направленою взаємодією музейного вчителя і людини, що вчиться.

На учнів впливає соціокультурне середовище яке співпадає з поняттям музейного середовища і його можна представити взаємодією наступних компонентів:

- навколomuзейний простір, що організовує увагу учнів;
- власне музейна кімната, що налаштовує школярів на сприйняття витвору мистецтва;
- репродукції, експозиції, що дають можливість задуматися, отримати чи закріпити знання і викликати позитивні почуття.

В основі музейно-педагогічного процесу лежать наступні педагогічні принципи:

- інтерактивність, бо людина запам'ятовує тільки те, що робить;
- комплексність, що означає тут включення всіх каналів;
- сприйняття (фізичний, логіко-аналітичний, психомоторний);
- програмність, яка забезпечує засвоєння інформації і придбання умінь на основі спеціально розроблених програм.

Таким чином, музейно-педагогічний процес є внутрішньо єдиною динамічною системою компонентів, у ході якого формується естетична чуйність, розвивається образно-асоціативне мислення, йде оволодіння навичками навчальних дисциплін.

Оскільки в умовах навчальних закладів особливе значення має система придбання знань, заснована на чіткому розділенні дисциплін, то специфіка і цінність музею в цьому зв'язку полягає в тому, що його колекції, репродукції мають міждисциплінарний характер і дають глядачу цілісне уявлення про те чи інше явище, процес, подію. Отже, в процесі навчання в умовах музейного середовища підвищується загальна ерудиція учнів, розширюється загальний кругозір, розвиваються здібності до розвитку творчості, формуються почуття, поповнюються методичні надбання музею.

Отже, *музейна комунікація* – це сприйняття учнями інформації, що відбувається у музеї в процесі передачі культурних знань, у ході якої розкривається інформаційний потенціал предметів, реалізується освітньо-виховна функція. Зміст культурно-освітньої діяльності виражається у *формах організації* роботи зі школярами у музеї. Можна відзначити такі форми роботи з учнями: лекція; екскурсія; консультація; наукові читання; гуртки, студії, клуби; літературні вечори та ранки, концерти; зустрічі з цікавими людьми; свята; конкурси і вікторини.

В сучасних умовах культурно-освітньої діяльності орієнтована на особистість учнів, які відвідують музей і ми визначаємо її основні напрями: інформування, навчання, розвиток творчих основ, спілкування. Подібне виділення умовне, адже самі напрями мінливі й часто тісно пов'язані між собою, або перетинаються в яких-небудь аспектах. Сукупність різних форм, об'єднаних загальною темою, які підпорядковуються єдиній педагогічній меті, є основою музейно-педагогічної програми. Розглянемо коротко сутність кожного з напрямів:

1. Інформування – це перший ступінь освоєння інформації, тобто первинне отримання відомостей про музей, склад і зміст його колекцій або окремі музейні предмети, а також питань, пов'язаних з профілем музею, різними напрямами його діяльності.
2. Навчання – другий ступінь освоєння музейної інформації на якісно новому рівні, включаючи передачу і засвоєння знань, а також придбання умінь і навичок у процесі музейної комунікації.
3. Розвиток творчих основ – третій, вищий ступінь осягнення музейної інформації.
4. Спілкування – встановлення дружніх, щирих відносин між однокласниками, пов'язаних з тематикою музею, змістом його репродукцій.

Найчастіше вдалі форми мають комплексний характер. Як і напрями, форми жваві, вони удосконалюються і розвиваються. Основний принцип будь-

якої форми культурно-освітньої діяльності в музеї – надання учням можливості висловитися, розкрити власні думки, зацікавити їх, створення умов для самореалізації.

В музеї робота відбувається при врахуванні вікових особливостей учнів, вивчається їх сприйняття експозиції чи репродукції, і дає можливість вчителю виробити диференційовані методи по роботі з ними. В певних випадках вона вносить необхідні корективи в зміст експозицій чи репродукцій.

У сфері музейної педагогіки можна структурувати основні напрями досліджень:

1. Проблема вивчення освітньої специфіки музею.
2. Ефективність музейної комунікації.
3. Вивчення учнів, студентів, які приходять до музею.
4. Створення і апробація нових методик і програм для різних категорій учнів, студентів.
5. Встановлення оптимальних форм взаємодії педагога та слухачів у ході музейної діяльності.
6. Вивчення історії музейно-педагогічної думки і культурно-освітньої діяльності музеїв школи, інституту.

Рішення таких складних завдань можливе лише за допомогою досліджень на базі загальної педагогіки, психології і соціології. Таким чином, музейна педагогіка носить міждисциплінарний характер і її дослідження збагачують як музеєзнавство, так і педагогіку. Ми розглядаємо музей як установу де виховуються почуття дитини. Експозиції, репродукції картин музею формують у школярів особистісне емоційне ставлення до тих чи інших фактів, дають символічний доступ у простір культури.

Характеризуючи картини з точки зору фізики, ми сприяємо засвоєнню, закріпленню і повторенню учнями фізичних явищ, фізичних формул, фізичних законів, які використали визначні художники свідомо чи підсвідомо на своїх полотнах. Ми намагаємося навчити бачити учнів ці залежності в оточуючому світі, у повсякденному житті і вміти їх пояснити та застосувати.

Нам хочеться показати як можна застосувати репродукцію картини Івана Костянтиновича Айвазовського “Дев’ятий вал”, для вивчення, розширення і закріплення знань з фізики, які природні явища мажна розкрити, споглядаючи картину Віктора Михайловича Васнецова “Три богатири”, як закони фізики

проглядаються при спостереженні скульптурної композиції Огюста Родна “Громадяни міста Кале”, як картину Михайла Васильовича Нестерова “Видіння отроку Варфоломію” варто бачити через призму фізичних знань і навіть картину Андрія Рубльова “Свята Трійця” можна аналізувати, вивчаючи фізичні явища і інтерпретації.

Урок фізики (7^й, 9^й класи)

Слід зазначити, що практично всі свої картини І.К Айвазовський малював по пам'яті. Існує старе повір'я про те, що в русі грізних валів є свій непорушний ритм. Стародавні греки вважали найстрашнішою хвилею третю, римляни – десяту. У поданнях інших мореплавців нищівним був саме дев'ятий вал.

- А що таке хвиля?
(Поширення в просторі механічних коливань.)
- Що таке механічні коливання?
(Періодичний рух частинок простору.)
- За типом, яка хвиля виникає на воді?
(Поперечна.)
- А чому поперечна?
(Колівання здійснюються перпендикулярно поширенню хвилі.)

- Яка фізична величина відповідає відстані між гребнями хвилі чи її впадинами? (Довжина хвилі; основна одиниця вимірювання – метр.)
- Чи переноситься вода при поширенні хвиль?
(Ні, переноситься лише енергія.)

Можна запропонувати дітям гру– учні беруться за руки, по чергово піднімають їх уверх, а потім міняють положення рук, моделюючи поширення хвилі.

- Які хвилі тут поширюються?
(Звукові.)
- А звукові хвилі які за типом?
(Поздовжні, бо коливання поширюється вздовж розповсюдження хвилі.)
- Які коливання чує людина?
(20-20000 Гц.)
- Чому в мореплавців часто буває так звана “морська хвороба”?
(Колівання наших внутрішніх органів – серця, нирок, печінки, легенів та ін. дорівнює інфразвуковим коливанням (12-18 Гц), які співпадають з наближенням штормових коливань води. Це й призводить до нездужання нетренованих людей.)
- Як намагаються втримати уламки щогли знесилені мореплавці?
(Перпендикулярно до розповсюдження хвилі, саме в такий спосіб вони зможуть утриматися на воді.)
- Чому хвилі не мають гладкої поверхні? Чому гребні хвилі піняться?
(На морі сильний вітер, а це – потік повітря, що розповсюджується з великою швидкістю і передає свій імпульс воді. Виникає сила, що діє на гребні, а значить і великий тиск, який зриває частинки води і змішує їх з повітрям.)
- Повторюємо фізичні формули і фізичне значення кожної літери, одиниці їх вимірювання (формули заготовлені вчителем на окремих листках формату А4).

$$F = ma$$

$$mv_2 - mv_1$$

$$F = \frac{\quad}{\quad}$$

t

$$P = \frac{F}{S}$$

- Чому щогла плаває на поверхні води, утримуючи врятованих мореплавців?

(Щогла дерев'яна, а густина дерева менша за воду, тому, за умовами плавання тіл, виштовхувальна сила більша за силу тяжіння.)

Повторення фізичних залежностей:

$$F = mg$$

$$F_A = \rho V g$$

$$F_A > F$$

- Чому на картині ми не спостерігаємо диск сонця?
(Світло розсіюється, воно пробивається крізь товщу хмар і повітря, насичене крапельками води. Кожна крапелька – це маленька призма, в якій світло заломлюється. Першим, біля вершини призми, заломлюється червоний колір, оскільки він має найбільшу довжину хвилі – $8 \cdot 10^{-7}$ м, потім жовтогарячий, жовтий, зелений, блакитний, синій і фіолетовий ($4 \cdot 10^{-7}$ м). Майже всі кольори ми спостерігаємо на цій картині. Вони розташовані зверху донизу.)
- Чому ми спостерігаємо чорні й білі кольори? (Чорний – тому, що всі довжини хвиль поглинаються. Білий – тому що всі довжини хвиль відбиваються й потрапляють в око спостерігача.)
- Які фізичні закони та явища ви пригадали, розглядаючи картину І.К. Айвазовського, про які дізналися на сьогоднішньому уроці?

Урок фізики (7^й, 9^й класи)

Кожному з нас ще з дитинства відома картина видатного художника В.М. Васнецова “Богатирі”. За довгі 27 років над цим полотном Віктор Михайлович встиг розписати церкву в Полтаві та Володимирський собор у Києві, написав ще кілька невеликих творів. Працюючи над картиною “Богатирі”, художник відпочивав від важкої роботи з розпису церков.

- Отже, в степу, серед безмежного простору зупинилися три вершники, три могутні богатирі. Пильно й тривожно вдивляються вони вдалечінь.
- Чому Ілля Муромець приклав руку до чола?
(Він ніби фокусує світло, яке потрапляє йому у вічі. Хрусталик ока – це жива збиральна лінза. Вона може звужуватися чи розширюватися при зміні отвору зіниці.)
- Яке повітря на картині?
(Прозоре, вершники можуть бачити до початку горизонту. Світловий промінь – це пряма лінія, яка сполучає око і найдальшу точку бачення.)
- На задньому плані картини бачимо хмари. Які вони? Що таке випаровування?
(Це перисті хмари. Вони утворені випаровуванням води і скупченням крапельок пари й повітря. Випаровування – це перехід води в повітрі.)
- Хмари рухаються. Чому?

(Їх пересуває вітер. Вітер – це рух повітря з певною швидкістю. Він, згідно другого закону Ньютона, діє з певною силою на осінні хмари, а раз існує дія сили, то виникає й тиск).

- Повторюємо фізичні формули:

$$F = ma,$$

$$mv_2 - mv_1$$

$$F = \frac{\quad}{\quad},$$

$$t$$

$$F$$

$$P = \frac{\quad}{\quad}$$

$$S$$

Аналізуємо всі фізичні знаки та одиниці їх вимірювання в основній системі одиниць.

- Ми бачимо, що вітер гойдає пожевклу траву, розвіває гриви й хвости богатирських коней. Перед нами несхитно і твердо стоять богатирі, охороняючи рідну землю. Чи знаєте ви цих улюблених народних героїв? (По центру – Ілля Муромець, ліворуч – Добриня Нікітич, праворуч – наймолодший із витязів Альоша Попович.)
- Богатирі вдягнені у важкі металеві шлеми, на грудях і спині броня, вони тримають захисні щити. Чому? (Всі обладунки богатирів із міцного матеріалу, щоб вони могли витримати вістря спису, удар меча, чи силу стріли. З таких же матеріалів виготовлені їхні списи та мечі.)

Разом з учнями обговорюємо поняття міцності, механічної напруги, напруги пружності й міцності. Повторюємо фізичні залежності та одиниці їх вимірювання:

$$\sigma = \varepsilon E;$$

$$\Delta l$$

$$\varepsilon = \frac{\quad}{\quad};$$

$$\sigma = \frac{F}{S};$$

$$n = \frac{\sigma_m}{\sigma_n};$$

$$F = -k\Delta l$$

- Ви бачите що спис загострений. Чому?
(Дуже мала площа вістря, а тому при ударі одною й тою ж силою виникає більший тиск.)
- Який фізичний прилад нагадує положення списа, що його тримає Ілля Муромець, і булави Добрині Нікітича?
(Важіль, Це тверде тіло, яке може обертатися навколо нерухомої опори.)
- Що таке плече сили? Чи можете показати це на картині?
(Плече сили – це найкоротша відстань між точкою опори і прямою, вздовж якої діє на важіль сила. Щоб знайти плече сили, необхідно із точки опори опустити перпендикуляр на лінію дії сили.)
- Тепер зрозуміло, чому спис у Іллі Муромця не падає? Яка умова рівноваги важіля?
(Важіль знаходиться в рівновазі, коли сили, що на нього діють обернено пропорційні плечам цих сил.)

Повторюємо фізичні залежності:

$$F_1 \cdot l_2 = F_2 \cdot l_1;$$

$$F_2 \cdot l_1 = F_1 \cdot l_2;$$

$$F_1 \cdot l_1 = F_2 \cdot l_2;$$

$M = Fl$ – момент сил

Важіль знаходиться в рівновазі під дією двох сил, якщо момент сили, що обертає його за годинниковою стрілкою, дорівнює моменту сили, що обертає його проти годинникової стрілки.

Мабуть, кожен з вас замислювався над тим, чи були ці богатири реальними особистостями, чи лише створені поетичною уявою авторів легенд та співців билин? Виявляється ці витязі існували насправді. Вчені знайшли безперечні докази того, ці герої – сини українського народу. Моці Іллі Муромця й сьогодні зберігаються в Києво-Печерській Лаврі. Реальний Добриня Нікітич був воєводою київського князя Володимира, а сестра богатиря Малуша – матір'ю князя. Альоша Попович – родом із Пирятина.

Таким чином ми переконуємося: розглядаючи картини, можна не лише дізнатися багато цікавого про історію народів, а й віднайти різні фізичні процеси, явища, закони.

- Про які фізичні залежності йшлося на уроці з використанням картини В.М. Васнецова “Богатирі”?

Урок фізики (7^й, 9^й класи)

- Якщо розглядати хід променів спостерігача, то який розділ фізики, буде в пригоді?
(Геометрична оптика. Світлові промені поширюються вздовж прямої лінії і, дійшовши до першої скульптури, відбиваються або поглинаються. Тому, якщо дивитися в певному напрямі можемо не побачити всіх. Інші знаходяться в тіні побачених фігур.)
- *Вчитель.* Що таке тінь?
(Згідно геометричної оптики світло поширюється прямолінійно і, якщо на шляху світлових променів буде непрозоре тіло, то за нього світло не потрапляє і виникає тінь.)
- Що таке світло? Яка за типом світлова хвиля?
(Світло це електромагнітні хвилі з довжиною $4 \cdot 10^{-7} - 8 \cdot 10^{-7}$ м, або потік частинок, так званих фотонів. Хвилі менші ніж $4 \cdot 10^{-7}$ м – ультрафіолетові, а довші за $8 \cdot 10^{-7}$ м – інфрачервоні, їх ми не бачимо. Світлова хвиля поперечна, бо електричне й магнітне поле коливаються перпендикулярно до напрямку поширення хвилі).
- Отже, чи побачимо ми всіх героїв скульптури Родена залежить від того, звідки ми дивимося на композицію.

- Чому, створюючи скульптури для інтер'єрів, найчастіше використовують гіпс, а для експозиції на вуличному просторі – бронзу?
(Гіпс – ковкий і м'який, бронза – це сплав міді з оловом. Але застосовуються і сплави міді з алюмінієм, кремнієм, свинцем та ін.)

Вам цікаво буде знати, що найдавніші бронзові предмети були знайдені археологом Веселовським 1897-го року в районі річки Кубані (так звана Майкопська культура). Бронза майкопських курганів в основному представлена сплавом міді з миш'яком. Поступово знання про міцний і пластичний метал розповсюдилися на Близький схід і Єгипет. Тут бронза набула положення одного з найважливіших декоративних матеріалів.

- Які механічні властивості бронзи використав Огюст Роден?
(Міцність, пластичність, текучість, тугоплавкість. Міцність – це збереження форми тіла при великих навантаженнях. Пластичність – це легкість різання, обробки даних матеріалів. Текучість – це різка зміна форми тіла при невеликих навантаженнях. Тугоплавкість – це плавлення при високій температурі.)

Густина бронзи дорівнює $7500-8800 \text{ кг/м}^3$, температура плавлення – $930-1140^\circ\text{C}$. Крім того, сплав міді з оловом має високу антикорозійну стійкість. Олов'яна бронза добре обробляється тиском і різанням. Вона має дуже малу усадку при виливанні – менше 1%, тоді як усадка латуні й чавуну складає близько 1,5%, а сталі – понад 2%. Бронза має порівняно невелику текучість і тому її широко використовують в художньому ливарстві. Олов'яну бронзу знали й широко використовували ще в давнину. Більшість античних виробів із бронзи мають 75-90% міді і 25-10% олова, що робить їх зовні схожими на золоті, але вони більш тугоплавкі. З такого матеріалу й була вилита композиція героїв Кале.

- Які фізичні залежності й закони ми повторили розглядаючи пам'ятник “Громадяни міста Кале” Огюста Родена?

Урок фізики (7^й, 9^й класи)

При роботі над своєю картиною художник надавав надзвичайного значення пейзажу. Природа, яку ми тут бачимо, зображена М.В. Нестеровим з великою любов'ю. Він тонко передав її ніжну красу й дивну гармонію.

- Діти, ви пам'ятаєте, що – фізика – це наука про природу, яка вивчає будову матерії, її властивості, закони руху, а в природі немає нічого крім рухомої матерії).
- Ви бачите: ліворуч – лісисті горби, під ними тече річка. Чому вода в річках має блакитний колір?
(Довжина хвилі лише блакитного кольору відбивається і потрапляє до нашого ока.)
- Чому ми говоримо, що вода в річці блищить?
(Світлові промені відбиваються і потрапляють в око – за законами геометричної оптики. Головний закон відбивання так і звучить: кут падіння світлового променя дорівнює куту відбивання.)
- Уявімо, що хлопчик блукає лісовими горбами, кличе зниклих коней. Що він почує у відповідь?
(Почує луну. Вона виникає внаслідок відбивання звукових хвиль від дерев.)

- В даному випадку луна – у відкритому просторі, коли на шляху звукових хвиль винакиє тверда перешкода: так буває в лісі, в порожньому залі. А у звичайній кімнаті ви почуєте луну? А під час ремонту, коли з кімнати все винесено?

(Коли кімната облаштована, то звукові хвилі поглинаються, а коли порожня, то відбиваються від стін. Тоді й виникає луна.)

- На передньому плані картини ми бачимо великі очі Варфоломія спрямовані на ченця. Хлопчик ніби завмер в очікуванні чуда. Ми поговоримо про око як фізичну систему. Що ви знаєте про око?

(Для людини найважливішим органом чуття є очі, які з фізичного погляду є оптичними системами або, умовно кажучи, оптичними приладами. Очне яблуко за допомогою зорового нерва з'єднане з головним мозком. Воно заповнене водянистою вологою. В передній частині очного яблука знаходиться кришталік, який є прозорим, пружним тілом, що має форму двоопуклої лінзи. З допомогою м'язів кришталік може змінювати свою опуклість, тобто фокусну відстань, для одержання чіткого зображення на сітківці.)

- Що таке лінза?

(Це оптично прозоре тіло обмежене двома сферичними поверхнями.)

- Далі визначаємо, що таке фокусна відстань?

(Це відстань від центру лінзи до точки, в якій перетинаються всі промені, що падають на лінзу паралельно головній оптичній осі.)

- А що таке головна оптична вісь?

(Це пряма, що проходить через центри кіл, які утворюють лінзу.)

- Яке зображення дає кришталік?

(Світло, що потрапляє в око, заломлюється рогівкою, кришталіком, склоподібним тілом. Показник заломлення в них майже однаковий. На сітківці виникає дійсне, зменшене, перевернуте зображення предметів.)

Вчитель. Чому ж ми тоді бачимо прямі зображення?

(Світло, що утворює зображення, є подразником закінчення зорового нерва, що міститься в сітківці. Подразнення за допомогою нервових волокон передається в мозок, і людина одержує зорове відчуття, бачить правильними предмети. Новонароджена дитина (1-3 місяці) бачить все перевернутим. А потім мозок “перевертає” зображення, тому предмет сприймається як у природі.)

- Чому дорівнює показник заломлення? Який він може бути?

(Показник заломлення може бути абсолютним і відносним. Абсолютний показник заломлення показує відхилення світлового променя в середовищі відносно вакууму:

$$n = \frac{\sin \alpha}{\sin \gamma} = \frac{c}{v}$$

Відносний показник заломлення показує заломлення світлового променя одного оптичного середовища відносно іншого:

$$n = \frac{\sin \alpha}{\sin \gamma} = \frac{v_1}{v_2}$$

- Поряд з високим, старим дубом, бачимо ченця в плащі. До речі, що символізує дуб?
(Міцність, надійність.)

- Навколо голови ченця бачимо німб. Що він символізує?
(З погляду фізики він нагадує коронний розряд, це світіння, яке виникає на кінчиках волосся голови при наближенні чи під час грози. Оскільки в давні часи німб спостерігали на іконах святих, такі розряди назвали вогнями святого Ельма.)

Таким чином, Варфоломій і чернець – молодше і старше покоління. Влучно висловився з цього приводу М.В. Нестеров “Жити буду не я. Жити буде отрок Варфоломій. Якщо через тридцять, через п’ятдесят років після моєї смерті він ще буде щось говорити людям – отже, він живий, живий і я”

- Діти, пригадайте, які основні закони і явища фізики ми повторили? Чим вразила нас картина з погляду фізики?

Урок фізики біля репродукції картини Андрія Рубльова “Свята Трійця”

Вступ. Малярська майстерність Андрія Рубльова з початку 15 століття стала прикладом мистецтва іконопису. Якщо ви уважно подивитесь на цю картину, то збагнете, що найбільша таємниця його творчості крилася в неперевершеному вмінні – художньому зображенні глибини святості. Один із дослідників-мистецтвознавців пише: “Мистецтво Рубльова – це результат високих роздумів та глибоких почуттів, обмежених рамками лаконічних образів-символів, це мистецтво великого духовного змісту”.

- *Вчитель.* Що зображено Рубльовим на цій картині? Які символи він використовує? Як це можна пов’язати з фізичними знаннями?
- (віповідь учнів, уточнення вчителя – на цій картині зображено три ангели, що зібралися навколо столу для тихої, неспішної бесіди. На столі знаходиться жертвна чаша, яка в історії людства мала значення “чаші життя”, “чаші мудрості”, “чаші безсмертного напою”. Ви спостерігаєте крихкі і невагомні контури і складки їх одіяння, чисту гармонію блакитних, волошкових, ніжно-зелених, золотисто-жовтих фарб. Здається спочатку, що нескінченно далека ця ікона від реального життя XV століття з його бурхливими пристрастями, політичними розбратами, набігами ворогів. Але чи так це?).

- У “Трійці”, згідно богословськими уявленнями, три ангели символізують єдність, згоду. Рубльов зримо, в досконалій художній формі утілює цю символіку непорушної єдності. Фарби їх одіяння доповнюють і перекликаються одна з іншою. Мир, згода й любов – ось до чого закликав сучасників Андрій Рубльов, і не було в ту епоху заклику важливішого, більш співзвучного часу.
- У ході вивчення фізики ви переконалися, що при всій своїй різноманітності навколишній матеріальний світ єдиний. Його *єдність виявляється* насамперед в тому, що всі явища, яким б складними вони не здавалися *є різними станами і властивостями рухомої матерії*, мають матеріальне походження. Звернення вчителя до учнів: А що таке матерія? (Це все, що нас оточує). А з чого складається матерія ? (З елементарних часточок – електронів). Говоримо, що в стародавні часи такими часточками називали атоми.
- *Єдність світу виявляється також у взаємозв’язку всіх явищ*, можливості взаємоперетворень форм матерії і її руху? (Приклад: перетворення потенціальної енергії, при падінні тіла, в кінетичну, в теплову) Разом з тим *єдність світу виявляється в існуванні ряду загальних законів руху матерії* (закони збереження енергії, імпульсу, електричного заряду, взаємозв’язку маси та енергії...).
- У стародавньому світі всі знання про природу об’єднувала в собі фізика і уже на той час були сформульовані основні елементи матеріалістичного розуміння світу. Мислителі Давньої Греції – Левкіп, Демокрит, Епікур, а також Стародавнього Риму – Лукрецій Кар твердили, що навколишній світ матеріальний, не створюваний, не знищуваний, існує вічно в часі і безмежний в просторі. Всі тіла складаються з первинних, далі неподільних частинок – атомів, які під час всіх змін не виникають з нічого і не знищуються, а лише з’єднуються і роз’єднуються.
- Оскільки, за переказами, Андрій Рубльов був спокійним і покірним монахом, його життя проходило в молитвах, роздумах і мистецтві зображення святих образів, то і не дивно, що тема ікони була взята зі Старого Завіту – це візит трьох ангелів до садиби Авраама і Сари. В Новому Завіті образ трьох ангелів сприймається як об’єднання трьох іпостасей: Бога-Отця, Бога-Сина і Бога Духа Святого. В православ’ї для кращого розуміння людьми Святої Трійці вживається образ Сонця – “Є Сонце (перший прояв), є Світло (другий прояв), яке іде від Сонця і є Тепло (третій прояв), яке іде від Сонця. Ми говоримо про єдине Сонце у трьох проявах, а не про три Сонця”.

- Старозавітна Трійця була символом єднання. Ще в середині XIV століття, заснувавши свою обитель, Сергій Радонежський (як сказано в одному з його житий) “поставив храм Трійці... щоб спогляданням на Святу Трійцю перемагався страх перед ненависною нарізністю миру”. Тому для цього храму Андрій Рубльов зобразив Старозавітну Трійцю на досить значній по розмірам дощі.
- *Вчитель.* Оскільки хочемо ми того чи ні ми бачимо цей дивний витвір? Чому? (відповідь учнів – ми знаходимося в оточенні електромагнітних хвиль, а невелика їх частка це світлові хвилі з допомогою, яких ми бачимо $(4-8 \cdot 10^{-7} \text{ м})$. Коли ми бачимо зелений колір, то це означає, що в наше око попадають лише довжини хвиль які відповідають цьому кольору...).
- *Вчитель.* Чому навколо голови Святих ми бачимо ніб? Як це можна пояснити з точки зору фізики? (відповідь учнів – німб навколо голови символізує божу чистоту думки і дій. З фізичної точки зору він нагадує коронний розряд, це світіння, яке виникає на кінчиках волосся голови при наближенні чи під час грози. Оскільки в давні часи його спостерігали на іконах святих, тому такі розряди назвали вогнями святого Ельма).
- *Висновок.* Отже, в XX столітті Андрієва “Трійця Вітхозавітна”, була визнана найкращою роботою Рубльова й шедевром світового мистецтва іконопису, яка передає співзвучність трьох світлих душ, які розмовляють між собою в повній тиші. Ідея та майстерність зображення “Трійці” спонукала багатьох художників до створення чогось подібного. Однак жодна із робіт не могла наблизитися до рівня рубльовського творіння.
- Споглядаючи дану картину являються такі слова “Народження – це подарунок Бога людині, а прожите життя – це подарунок людини Богу”. Нам дано все: кохати і бути коханим, здоровими і щасливими, дано звершувати, творити, удосконалювати свою Душу і Дух так, щоб в кінці земного шляху не соромно було сказати Бугу: Ти дав мені життя, і я прожив його гідно!”.
- Влучно про це висловився Омар Хаяма в кінці XI на початку XII століття:
 - *Не завидуй тому, хто силен и богат,*
 - *В этой жизни всему наступает закат.*
 - *С этой жизнью, подобной короткому вздоху,*
 - *Обращайся, как взятой тобой напрокат.*

- *Домашнє завдання:* Які думки у вас виникли при спогляданні даної картини? Опишіть свої враження у прозовій чи віршованій формі. (До наступного уроку).

**Структура технології естетичного виховання учнів засобами
“Музейної педагогіки”.**

№ з/п	Назви технологій естетич. вих. Компоненти технологій	Музейна педагогіка
1.	Мета технології	а) естетичне виховання учнів засобами музейної педагогіки; б) збагачення духовних і розвиток фізичних сил школярів, захоплення мужністю героїв репродукцій; в) формування в учнів відчуття краси і захоплення нею.
	Завдання технології	а) пізнання гармонії зображеного на репродукціях навколишнього світу; б) прищеплення навичок поведінки в музеї; в) вироблення умінь аналізувати репродукції, картини, скульптури з точки зору певних дисциплін.
	Зміст технології	а) створення емоційного, піднесеного стану в музеї; б) залучення до споглядання краси, зображеної на репродукціях, та вміння характеризувати образи; в) піднесення гідності дитини, підлітка, юнака, дівчини та бачення прекрасного як на репродукціях, так і навколо них; г) вигадкування фантастичних образів, зображених на репродукціях; д) характеристики героїв картини чи скульптури.
2.	Процесуальний компонент	<u>Форми роботи:</u> а) екскурсія в музеї; б) співбесіда за картиною (репродукцією); д) розвиток мовлення;

		<p>е) слухання музики та звуків оточуючого світу за уявленнями учнів, дивлячись на героїв чи природу репродукції;</p> <p>з) розповідь за картиною;</p> <p>к) створення і записи власних уявлень про героїв чи природу даної репродукції</p> <p><u>Методи:</u></p> <p>а) репродуктивні (переказ зображеного на картині чи репродукції);</p> <p>б) творчі (вміння застасувати знання предмету до аналізу художніх творів);</p> <p>в) проблемні (створення розповідей, оповідань, поетичних творів за темою запропонованою учителем).</p>
3.	Алгоритм дій	<p>а) уміння заходити до музею та поведінка в ньому;</p> <p>а) екскурсія до музею;</p> <p>б) ознайомлення із змістом картин (репродукцій);</p> <p>в) розвиток мовлення дітей на уроках різних дисциплін, уміння бачити та аналізувати побачене відповідно до змісту даного предмету;</p> <p>г) слухання музичних творів та бачення звукових і живописних картин;</p> <p>д) відтворення власних думок у етюдах, віршах, оповіданнях, малюнках;</p> <p>е) застосування одержаних знань у великих музеях та оточуючому середовищі.</p>
4.	Чинники	<p>а) духовність у сприйнятті зображення на репродукції і в оточуючому світі;</p> <p>б) активне прагнення до творчої діяльності;</p> <p>в) доброзичливе ставлення до однокласників, батьків та вчителів.</p>
5.	Засоби	<p>а) мистецтво;</p> <p>б) природа;</p> <p>в) навчання;</p> <p>г) спостережливість;</p> <p>д) уява</p>

Додаток № 6

Приклад організації майбутніми вчителями позашкільного заходу

СВЯТО СВІТЛА

*На сцені всі учасники свята: одягнені в святкові костюми та плаття.
Виконують пісню: (на мотив пісні „Голубой вагон”)*

Ми сьогодні захід цей присвячуєм

Фізиці, що в кожного в житті.

Ми її тепер усі вивчаємо.

І запам'ятаєм назавжди.

Приспів:

Сонячний промінь світло шле навкруги.

І зігріває нас своїм теплом.

Щоб ми розумні й щасливі були.

І всі науки вивчати могли!

Механічний рух ми уже вивчили.

Добре знаєм масу й густину.

На лабораторних ми досліджуєм.

На уроках й дома все вчимо.

Приспів:

А сьогодні „Оптику” покажем вам,

Бо без неї ми не проживем.

Відбивання променя й заломлення,

Поглинання також всяди є.

Приспів:

Ведучий: звертається до глядачів: будьте уважні, в кінці прослуханих віршів розповісте, які фізичні явища там згадуються і що вони означають. Вчитель поставить відмінну оцінку, якщо всі відповіді будуть правильні.

Всі залишають сцену, окрім восьми дівчаток: на сцені стоїть дівчинка у білому платті (воно відповідає білому променю) її ліва рука відведена в сторону і тримає її сім дівчаток за відведену праву руку, які кожна стоять: у червоному, оранжевому, жовтому, зеленому, голубому, синьому та фіолетовому платті (вони відповідають кольорам веселки, чи кольорам, що пройшли через призму). Ліві їх руки відставлені під кутом 45°. Дівчинка в білому платті говорить такі слова:

Ось відгриміла гроза громовиста,
Хмари кудлаті кудись понесло,
Сонце з'явилося, як жар, променисте,
Світлом навколо усе залило.

Сяють на листі краплини прозорі,
Сяє, мов срібло, в долинах вода.
А на спині чорно-білої хмари
Семиколірна веселка дуга.

Сонечко світиє мені просто в спину,
Переді мною – веселка-дуга,
Всі кольори що відомі в природі,
Сяють в дузі, що на землю спада!

Дівчинка в червоному платті:

Сім основних кольорів із веселки
Дружно шукають веселий парад
Зверху – **червоний**, він променистий,
Найперший пронизує кольорам шлях!

Дівчинка в оранжевому платті:

Оранжевий – нижче уже примостився,

Він посміхається також усім.

Веселий і теплий, на дотик ласкавий,

Його любляють у сонячні дні!

Дівчинка в жовтому платті:

Жовтий також дуже лагідний дітям,

Він завжди за оранжевим йде.

Дуже подобається жовтий всім дітям

Та і дівчаткам до вподоби стає!

Дівчинка в зеленому платті:

Аж ось і **зелений** сплива поступово,

За жовтим тихенько він виступа.

Та радує всіх він своєю красою,

Бо заспокоює кольором нас!

Дівчинка в блакитному платті:

Плавно зелений в **блакитний** спливає,

Ніби все небо тепер серед нас.

Як же красиво! Вигукують діти,

Як чарівна вся природа у нас!

Дівчинка в синьому платті:

Ось уже й **синій** в підмогу приходить,

Він же блакитний підсилює так.

І дуже їм раді дорослі і діти,

Що в радузі є такі кольори!

Дівчинка у фіолетовому платті:

А **фіолетовий** колір спокійний,
Тихо ладнає внизу він дугу.
Без нього не були б такі красиві
Всі кольори, що веселку дали!

Разом всі промовляють:

З білого пучка світла у призмі чи веселці з'являються: **ЧЕРВОНИЙ, ОРАНЖЕВЕЙ, ЖОВТИЙ, ЗЕЛЕНИЙ, БЛАКИТНИЙ, СИНІЙ, ФІОЛЕТОВИЙ** колір світла.

Дівчатка опускають руки.. Виходять на сцену інші учасники свята і стають під кутом 45 з обох сторін дівчаток. Говорять по черзі такі слова:

1 учасник: Краплинки у хмарі прозорі і чисті.

Це – доньки простої, без барви, води.

Де ж хмара ота, густа й громовиста

Ясні ці знайшла кольори.

2 учасник : Світло – це хвилі **електромагнітні**.

У кожного кольору хвиля своя.

Світло від сонця – то хвилі сукупні,

Їх розділяє краплиста роса.

Кожна краплинка породить веселку.

Безліч краплинок – велику дугу.

В ній все багатство **суцільного спектру**

Білого світла, що нищить пільму!

3 учасник: Призму тригранну візьми на долоню,

Сонячний промінь на грань наведи,

І на стіні свого рідного дому

Знову побачиш ти спектр без води!

Ті ж кольори, що й у веселці знайомій.

Строгий порядок усіх кольорів.

Явище у фізиці добре відоме

В досліді цьому ти, друже, зустрів!

4 учасник: Фізики звать його мудро – **дисперсія**.

Справа оця не така вже й проста.

З кожним кольором зменшення хвилі

Ступінь заломлення світла зроста!

То ж і в краплині, і в призмі тригранній

З гурту всіх хвиль, що надходять сюди,

Кожна складова відійде завчасно,

Стане в шеренгу веселки дуги.

5 учасник: Сім кольорів у спектрі завжди,

Виділити можеж легко ти.

Бо дружно шикують веселий парад

Чи в призмі вони, чи в веселці гаразд!

Учасники виходять зі сцени.

Глядачі відповідають на питання вчителя чи видучих, а вчитель слухає їх відповіді.

Ведучий: а тепер прослухайте невеличке театральне дійство і скажете потім, які помилки допустили діти ідучи на прогулянку „Чарівний день літа”

(Діючі особи: Саша, Петя, Володя – друзі).

Саша. Одного разу літом, як звичайно, ми з хлопцями зустрілися у дворі (до Саші підходять Володя і Петя).

Петя. Доброго дня! Яка чудова погода!

Володя. Здорово! Погода відмінна. Так світить сонечко, що навіть дуже жарко.

Петя. Давайте підемо в ліс, а звідти – на озеро, покупаємося.

Саша. Подивіться на вікна наших будинків. Чому вони вдень темні, а ввечері прозорі?

Володя. Мабуть це зв'язано із світлом. (1)

Саша. В лісі нас вразила яскравість і різнобарв'я кольорів. Під липневим сонцем крони дерев світилися чистою зеленню, блакитне небо було насиченого кольору, лише де-не-де виднілись білі купчасті хмари.

Петя. Я дістав із кишені червоне скло і став роздивлятися навкруги. Побачив, що червона футболка Володі стала *чорною*, а дерева залишилися *зеленими*.

Володя я почав пояснювати: *червоне скло поглинає червоні промені, а інші пропускає; ось і виходить, що що червоний колір претворився в чорний, зелені ж промені червоне скло пропустило* (2).

Саша. Я запропонував посидіти в тіні. Мені кинулося в очі, що *тінь від дерев точно передає контури їх листків, причому до найменших деталей*.

Володя. А я звернув увагу на тінь маленького метелика, що пролітав над галявиною. І його *контури до найдрібніших деталей повторявали окреслення метелика, навіть усики було видно* (3)!

Саша. Після невеликого відпочинку ми всі подалися на озеро. Вийшли із лісу і пішли по асфальтовій дорозі. Незабаром побачили попереду блискучі калюжі. Підійшли ближче – калюжі зникли. Петя запитав, що це могло бути?

Володя. Я пояснив досить просто. Це, очевидно, *калюжі від поливальної машини, яка проїжджала тут до нас. А доки ми наближались, від сильної жару вода випирувалася* (4).

Саша. Ми підійшли до озера зі сторони невеликого пагорба. Тиха гладь його була подібна до великого дзеркала.

Петя. Я вигукнув: „Як точно відбиваються у воді дерева і каміння, що стоять на пагорбі”.

Саша. Ми вирішили покапатися і тут вияснилося, що забули взяти маску для спостереження під водою, хоча всі любили пірнати і роздивлятися підводні предмети.

Володя. Я став переконувати, що можна і *без маски, навіть краще, а у масці скло мішає* (5).

Петя. Ми вдосталь накупалися. Наша прогулянка закінчилася. Із неї ми винесли безліч вражень.

Ведучий: Які ви помітили помилки у висловлюваннях друзів, які пішли на про гулянку? (Із залу відповідають, вчитель слухає їхні відповіді).

А відповіді повинні бути такими:

1. Вдень світло відбивається від зовнішньої частини вікон і вони стають дзеркальними, для нас темними, а ввечері коли в квартирі горить світло то для зовнішнього спостерігача заломлені промені попадають в око людини і скло буде прозорим.

2. Фільтри різної цвітності поглинають і пропускають різні кольори. Червоний фільтр поглинає зелені кольори і пропускає червоні. Тому червона футболка Володі залишилася червоною, а листочки дерев стали темними.

3. Коли хлопчики знаходилися під деревами, освіченими сонцем, вони спостерігали тіні різних предметів в його о променях. Так як сонце не є точковим джерелом світла, то на землі під деревами спостерігаються світлі еліптичні форми плям різної величини. Їх утворюють сонячні промені, що проникають через провіти в листках дерев. Тінь метелика також кругла. Це тіньове зображення сонця. Відповідно, спостереження Саші і Володі, що бачили в тінях від листків дерев і метелика точні копії предметів, неправильні.

4. Вода на асфальті – це не калюжі від поливальної машини, а, очевидно, міраж, що спостерігається над розігрітою поверхнею асфальту – відбивання небосхилу. Промені світла, що йдуть від блакитного небосхилу, заломлюються у наземному шарі повітря, яке від нагрітого асфальту сильно розпечене. Промені відхиляються в сторону спостерігача, і він, сприймаючи промені як прямі, в думці продовжуючи їх, бачить на деякій відстані попереду блакитну

поверхню води. Цю ілюзію підсилюють хвилювання поверхні, що обумовлені невеликими змінами показника заломлення гарячого повітря.

5. Людина у воді бачить гірше, ніж у повітрі. Це відбувається тому, що показник заломлення рідин, що заповнюють око, наближається до показника заломлення води. Якщо роговиця ока безпосередньо з'єднується з водою, то на її поверхні майже не відбувається заломлення світла. Зображення в оці виходить за сітківкою. Якщо з допомогою маски ізолювати око від води шаром повітря, то світло із води проходить у повітря, потім нормально заломлюється і фокусується на сітківці. Аквалангістам, водолазам і просто пірнальникам, щоб чітко бачити у воді, необхідні спеціальні маски.

Ведучий: оголошує всіх учасників свята, які по черзі виходять на сцену, а потім співають продовження пісні:

„Оптику” усі ми добре вивчили,
І бажаєм вам спостерігати.
Що цікавого навкруг побачили,
Просим нам усім доповідати.

Приспів:

*Сонячний промінь світло шле нам сюди,
І зігріває всіх своїм теплом,
Щоб ми розумні й щасливі були.
І всі предмети вивчати могли!*

Вчитель підводить підсумки „Свята світла” і виставляє активним учасникам та глядачам оцінки з фізики. Свято закінчується.

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Естетика – (грец. Aisthesis – почуттєве сприйняття) – „наука про закономірності естетичного засвоєння людиною світу, про сутність і форми творчості за законами краси”. Естетика є складною наукою, яка досліджує естетичну діяльність у всіх її формах. В минулому естетика була пов’язана в основному з філософією та мистецтвознавством, але тепер вона залучає для вирішення своїх проблем різних суспільних, природничих і математичних наук. К.Д. Ушинський висловлював думку про те, що в матеріалі будь-якої науки є естетичний елемент, передачу якого учням повинен мати на увазі наставник. Значення тези Ушинського в тому, що орієнтуючи нас на естетичний бік науки, він підказує ще один практичний шлях вирішення проблеми інтересу – пізнавального.

Математика більш, ніж інше будь-яке мистецтво чи наука, є справою молоді людини. Так, Ньютон в 24 роки розробив диференціальні обчислення, ідеї з приводу диференціальної геометрії з’явилися у Гауса в сорок років, Харді вважав, що „В світі немає місця для некрасивої математики”.

Формування ідеї краси наближає інтерес до математики та інших областей науки і мистецтва, робить їх єдиним і нерозривним. Кожне дійсне мистецтво має свою теорію. Цю теорію математики можна висловити в математичних термінах.

Вивчаючи прогресії слід розповісти учням про Піфогора, який постійно проявляв інтерес до музики. Виявляється, довжини трьох струн, що дають ноти до, мі, соль, складають один з найбільш благозвучних акордів – мажорний, що задовольняють гармонійні пропорції, а числа коливань цих струн утворюють неперервну арифметичну пропорцію. Довжини струн відносяться, як числа: $1:4/5:2/3$, а числа коливань, як: $1:5/4:3/2$ або як $4:5:6$, причому $6-5=5-4$, таким чином утворюється неперервна арифметична пропорція.

У 1712 році Лейбніц дає визначення музики: „Музика є арифметична вправа душі, яка обчислює себе, не знаючи про це”. Математичному аналізу належить і звук, і тембр, і лад, і гармонія.

Розповідаючи школярам про ортогональні проекції, асиметрії, теорії перспектив наголошуємо, що за словами Леонардо да Вінчі „витончене дослідження і винайдення, засноване на вивченні математики, яке силою ліній змушувало видаватися віддаленим те, що близько, і більшим те, що невелике”. „Перспектива є кермо живопису”. Краса, втілена в художню форму, є втіленням доцільності.

Так, Мікеланджело, конструюючи купол для храму святого Петра в Римі, вибрав еліптичну форму. Така форма викликала чарівне враження і найбільш вимогливий естетичний смак.

Мистецтво, будучи специфічною формою суспільної свідомості, виявляє великий вплив як на процес наукової творчості, так і на його результати. Тому велике значення має мистецтво для успішного навчання школярів геометрії. Наприклад, знаменитий німецький художник Альберт Дюрер у книзі „Настанови” дає детальну розробку основ малювання, вказуючи на графічні засоби побудови великої кількості плоских і просторових кривих ліній, пропонує метод побудови перспективних зображень і тіні предмета з допомогою ортогональних проєкцій. Вийшло: „Шість книг про перспективи” італійського вченого Гвідо Убальд. Французький математик та інженер Дезорг вперше застосував на початку XVII століття метод координат для перспективи, таким чином, поклав початок аксонометрії.

При вивченні поділу відрізка в середньому і крайньому відношенні; золотий переріз, можна розповісти учням про зв'язок цієї теми із скульптурою. Згідно з легендою, що збереглася з VI століття до н.е., батько Піфагора Мнесарх побудував в честь Аполона Тифійського храм, для якого статую Бога доручив виліпити знаменитим грецьким скульпторам, учням єгиптян. У них співрозмірність статуї визначається пропорцією від найменшої до найбільшої частини. Ріст ділять на дві частини (частина з чвертю) і так дають всі співрозмірності живої людини. Відношення розмірів частин людського тіла зв'язувалося з формулою „золотого перерізу”. Особливе значення ця пропорція має у мистецтві: $a:x=x:(a-x)$. Без неї неможливо побудувати перспективи в живописі, виліпити скульптуру, створити архітектурний проєкт. „Божественні пропорції” надають споруді гармонію, дякуючи якій ковзаючи по карнизам, по простінкам, по всіх зовнішніх і внутрішніх сторонах будівлі, будемо примножувати насолоду від подібності та неподібності. Пропорція в архітектурі – це її внутрішня краса. Ці приклади показують, що уже в древніх народів основу культури складала теорія пропорції.

Знайомлячи учнів з поняттям симетрії на уроках геометрії, особливу увагу звертаємо на симетрію і асиметрію в будові рослин і тварин. Обертова симетрія спостерігається у квітів: дзвіночка, нарциса ... Гвинтова симетрія проявляється в розташуванні листків на стеблинах багатьох рослин. Листки ніби розкинуті у всі сторони і не затуляють один одного. Це явище отримало назву філотаксіса (соняшник, ананас, лусочки ялинкової шишки ...).

Ще більш яскраво і систематично симетричність проявляється в неживій природі, в кристалах „кристали відзначаються симетрією”. Наприклад, алмази – тверді речовини, які служать для обробки найтвердіших металів. Найбільш

вживані – це кристали солі, льоду, цукру, піску, гірські породи. Всі кристали мають форму багатогранників.

При вивченні тем поворот та паралельний перенос розповідаємо, що для кожної речовини характерна своя ідеальна форма кристалів, що суміщаються шляхом повороту, відображення паралельних переносів. Серед елементів симетрії розрізняються: осі симетрії, площини симетрії, центр симетрії дзеркальної осі. А.В. Тадолін у 1867 році довів, що існує 32 види симетрії.

Розповідаючи про геометричні фігури звертаємося до наукових робіт Вільяма Хогорта, який визнавав, що витонченість ліній тим більш значуще, чим складніше правило на якому воно засноване. Гете бачив в спіралі символ життя. Спіральні туманності, раковини, ялинкові шишки, навіть злякане стадо північних оленів розбігається по спіралі.

На уроках математики можна використати і вірші, які з древніх часів розвивають її. Індійські математики часто формулювали умову задачі у віршованій формі:

На дві групи розділившись
Забавлялись мавпенята:
Частина восьма їх квадратів
В гаю весело гралась,
Криком радісним дванадцять
Повітря свіже наповняли.
А розом скільки мені скажеш
Мавп там гралося в гаю.

При поясненні теореми Вієта буде з цікавістю сприйнято вірш Гуревича:

По праву достойна віршем бути оспівана
Про властивості коренів теорема Вієта.
Що краще, скажи, в цій сталості такого:
Помножиш ти корені – і дріб вже готовий.
В чисельнику c , в знаменнику a
І сума коренів також дробу рівна ...

Запам'ятовуються також віршовані фрази. Для запам'ятовування числа π існує декілька таких віршів і фраз:

- 1). Що я знаю про коло: 3 1 4 1 5.
- 2). Це я знаю і пам'ятаю: 3 1 4 1 5.

Пи багато знаків мені лишні: $\pi = 3, 141\ 592\ 653\ 581 \dots$

Педагогічна діяльність з естетичного виховання припускає не лише звертання до людських емоцій, до понять краси, що склалися історично, а перш за все виховувати здатність створювати красу, постійно прагнути до неї.

Математика – це гра розуму, та вміло грає в неї тільки той, хто навчився явища, предмети, взаємозв'язки між ними виражати відповідними математичними абстракціями. А. Ейнштейн, мріючи про реформу школи, наполягав на необхідності всюди, де тільки можливо, включати в навчання здатні викликати хвилювання елементи. При певній „підтримці” краси, що виникає на „межі” математики і поезії, наукові положення краще будуть зрозумілі і, отже, торкнуться сфери естетичної. „Сухе”, академічне викладання математики приводить до зниження мотивів навчальної діяльності [1, 150]. Ігнорування пізнавальних мотивів різко протирічать розумінню і змісту математики як науки і як навчальної дисципліни.

Література

1. Федь А.М. Эстетическое воспитание на уроках по основам наук / Анатолий Федь // – К.: Рад. Школа, 1984. - 240 с.
2. Сухомлинський В. Розмова з молодим директором: Вибрані твори / Василь Сухомлинський. – Київ: Радянська школа, 1988. – 283 с.

Естетичний розвиток учнів на уроках фізики в середній загальноосвітній школі.

Працюючи з дітьми, ми прийшли до висновку, що „в останні десятиліття – як говорить О. П. Рудницька, науково – технічний процес змінив статус традиційної педагогіки. Очевидним став її кризовий стан, суть якого полягає у нездатності до пошуку перспективних форм і механізмів кардинального вирішення практичних завдань, недостатній відкритості нововведенням, обмеженості збагачення педагогічної думки досягненнями світового наукового досвіду та міждисциплінарними дослідженнями творчої особистості, що необхідно для задоволення потреб сучасного суспільства”.

Вміння вчителя працювати з учнями різних вікових категорій, різного рівня підготовки – це мистецтво. Воно „потребує від педагога спеціальних здібностей і якостей особистості, характеризується образністю та емоційністю вираження змісту, а також відзначається творчим характером професійної діяльності” – вказує Отич О. М. Ось чому К. Д. Ушинський вважав педагогіку „найбільшим, найскладнішим, найвищим і найнеобхіднішим з усіх мистецтв”.

Готуючись до уроку, учитель має продумувати не лише нові ідеї, методи, прийоми, а й традиційні, давно випробувані, з елементами творчості. Застосовувати всі ці засоби слід компактно, що дає змогу ефективно вирішувати завдання розвитку майбутньої особистості. З цього приводу я хочу

поділитися використанням віршів, загадок, прислів'їв, приказок, порівнянь на уроках та позакласній роботі фізики.

Досвід переконує, що все це – досить ефективний засіб розвитку розумових здібностей, їхньої уваги, спостережливості і допитливості. Формує поетичний погляд на дійсність, викликає позитивні емоції.

Ще Арістотель визнав, що загадка являє собою своєрідну, колоритну, вправно побудовану метафору, яка часто в завуальованій формі розкриває сутність певного предмета або явища через ознаки реалій. В основі загадки лежить метафоричне запитання і для правильної відповіді треба вміти порівняти природні явища на основі їх спорідненості. Найчастіше ця подібність має лише одну ознаку, тому учням при розгадуванні не досить лише самих знань, а необхідна спостережливість, уміння бачити в конкретному й абстрактному, при цьому розвивається індукційне дедукційне мислення – вища форма пізнавальної діяльності.

Наприклад, при вивченні теми „Звук” можна привести таку загадку: „Два брати рідні: одного всі бачать, але не чують, другого всякий чує, але не бачить” (Блискавка і грім). „Гукнеш - відзивається та йде далі – не вертається.” (Луна).

Вивчаючи тему „Закони відбивання”, „Плоске дзеркало” визначаємо проблему з ближньою і дальньою перспективою навчання, користуючись відомими загадками: „Хто завжди правду каже” (Дзеркало). „Як можна поцілувати самого себе в губи”. (У дзеркалі). „Коли небо нижче землі буває”. (Коли відбивається у воді). „Якщо сонечко в вікні, від предметів, від блискучих пробігаю по стіні”. (Сонячний зайчик).

Важливого значення і змісту набувають загадки, пов'язані з точними фізичними приладами, які не лише дають можливість мати достовірну інформацію про явища природи, але за рахунок поетичної форми сприяють кращому сприйманню та засвоєнню знань. Так, при вивченні теми „Теплові явища” використовуємо загадку „Хто про воду, друзі, знає, коли вона замерзає? І коли вона кипить? Точно скаже, хоч мовчить”.

Дуже цінував фольклор В. О. Сухомлинський, підкреслюючи його виховні можливості. Чим більше мова вчителя насичена прислів'ями, приказками, порівняннями, тим вона образніша, яскравіша, тим сильніше емоційне враження справлятиме на учнів. У більшості зразків цього жанру закладено не лише авторитет поколінь, а й мудру народну педагогіку, яка рекомендує чи відкриває, схвалює чи осуджує, застерігає чи повчає. Так, при вивченні теми „Тертя” згадуємо приказки народу „На те й коня кують, щоб не спотикався, на те й дурня б'ють щоб не помилявся”. „Лежачий плуг скоро поржавіє, ледача людина скоро постаріє”. А при вивченні теми „Капілярні явища” приводжу такі слова „Хто як скородить, так йому і родить”. „Гни тоді, як іще дубок, а не тоді, як уже кілок.”

Особливо багаті педагогічними можливостями прислів'я і приказки, які можуть бути використані під час будь – якого навчально – виховного процесу. Кожному вчителю знайома ситуація, коли з тих чи інших причин під час уроку доводиться „виховувати” окремих учнів. А чи не краще зробити слухне

зауваження, чи при потребі дати слушну пораду, не породжуючи при цьому конфліктну ситуацію, з дитинства знайомими нам прислів'ями і приказками? „Як дбаєш, так і маєш”. „Праця чоловіка годує, а лінь марнує”. „І сила перед розумом никне”. „У сусіда ума не позичиш”. „Людей питай, а свій розум май”.

При вивченні теми „Сила тяжіння” я розповідаємо відому билину про могутнього старого багатиря на ім'я Святогор. „Він був такий могутній і важкий, що його навіть земля не витримувала. Богатир був настільки впевнений в собі, що захотів навіть Землю підняти. Для цього йому довелося вхопитися за сакви, в яких і зосереджувалося тяжіння земне. Дужий був Святогор, та все таки не зміг здолати тяжіння земне: на яку висоту підіймав він сакви, на таку ж глибину сам у землю вгрузав... Не витримавши змагання із земним тяжінням, велетень загинув...” таким чином учням стає на уроці цікавіше і вони більш точно розуміють фізичний зміст сили тяжіння.

Для кращого засвоєння закону всесвітнього тяжіння, розповідаємо про різні аномалії які трапляються на Землі. „В світі є немало місць, де сила тяжіння протистоїть іншій, більш могутній силі. Якій? Цього не знає ніхто. Річки там течуть назад, автомобілі не слухаються господарів, а тварини обходять такі місця.

В Україні річок, що течуть вверх, поки що не знайдено. Але недалеко від українського кордону – в Молдові, на трасі Кишинів – Орхей всі водії знають невеликий підйом, по якому легко котяться вверх не тільки пластикові пляшки з водою, мотоцикли і легковики, але й великі фури масою 5 – 10 тон.”

Починаючи вивчати фізику використовуємо вірш Віталія Савченка „Фізика”:

Фізика – слово дзвінке і разюче:
В ньому – хмаринка і сонце палюче,
Все, що літає, дзвенить і блищить,
Плаває в водах, холоне, блищить...
 Все, що навколо, при чому живем,
 Словом „природа” ми звично зовем.
 Знати природу і вміти в ній жити
 Фізика вчить нас, її нам хвалити!

Учні при цьому самі приносять на наступний урок в цікавій формі визначення фізики, що спонукає їх до засвоєння цього поняття. Наприклад, „Сама фізика ні в кого не цілиться. Але бабахнуть може. Фізика вивчає фізичні явища, закони природи. І намагається їх пояснити. А якщо в неї нічого не виходить, фізика не хвилюється. Чекає, коли ми вростемо, все зрозуміємо і самі їй це пояснимо”. А при вивченні агрегатного стану речовини використовуємо таке питання до учнів: „Гриша поклав морозиво до кишені. Воно там розстало і потекло в штани. Чи можна назвати те, що трапилося фізичним явищем?”

В позакласній роботі ми повтворюємо відносність механічного руху і знову ми звертаємося до віршів Віталія Савченка: „Як захочеш, то можеш завжди тіло таке у природі знайти. Відносно якого ти будеш незрушний, в стані спокою, як камінь бездушний. Фізик великий, що звався Галілей, справу велику

зробив для людей. „Рух є відносним”, - сказав він відважно, чим і прославивсь цей фізик поважний.” В кінці восьмого класу читаєм такі рядки:

„Сяють на листі краплини прозорі,
Сяє, мов срібло, в долинах вода.
А на спині чорно – білої хмари
Семиколірна веселка дуга...”.

В десятому класі запитуємо в учнів: „Чи знаєте ви вчених і їх закони, які ми вивчили в цьому році?»: „Про нього кожний учень чув, в сім’ї сімнадцятим він був. В Одесі учителював, палату мір очолював, змінив рівняння Клапейрона, відома в хімії персона.” (Д. І. Менделєєв). „Чий закон, якщо не знати, радить дома спочивати” (Закон Ома).

Використання зразків лірики на уроках фізики створює позитивний настрій, викликає пожвавлення в класі.

Додаток № 8

Застосування технологій естетичного виховання студентів, учнів, використовуючи естетичні та етичні чинники розвитку практичного досвіду викладачів

Викладачі використовуючи педагогічні технології естетичного виховання учнів, на кожному предметі доводять, що “естетика – це наука про естетичне в дійсності, про сутність і закони естетичної свідомості, пізнання і естетичну діяльність людини, наука про загальні закони розвитку мистецтва”. На своїх уроках чи позакласних заходах педагогічні працівники збуджують у школярів, студентів діяльність наукового уявлення, привчають їх мислити і створювати в пам’яті численні асоціації знань, явищ, які відбуваються в природі і тісно пов’язані з їх повсякденним спілкуванням, наголошує Перельман.

Вчителі різних предметів намагаються використовувати педагогічні технології естетичного виховання учнів, тому що це стосується такої сфери пізнання, як технічна естетика та дизайн, впливу технічної діяльності на мистецько-естетичну сферу, що спостерігаємо в кіно-, аудіо- та відеоіндустрії, на телебаченні, в електронній музиці, комп’ютерних формах віртуальної реальності. З іншого боку, в самій діяльності людини врахування естетичних норм та критеріїв також відіграє серйозну роль: творці інженерно-технічних приладів переконуються, що естетично досконалі вироби мають відповідати також і ефективній функціональності. Окрім того, сучасна людина все більше і більше втягується в технічне середовище, яке визначає її ставлення до дійсності, зокрема й естетичне. Будівництво міст, парків, каналів, автошляхів, мостів, індустріальних та спортивних комплексів, місць масового відпочинку людей, створення штучних морів, різноманітних мереж комунікацій, – усе це перетворює біосферу Землі у ноосферу (за термінологією В.І. Вернадського –у сферу проявів розумової діяльності людини) і усе це стає проблемним полем практичної естетики (яка зрозуміло, є міждисциплінарною наукою).

Естетичному та етичному вихованню надавали значення визначні вчені і великі педагоги. Дуже вдало про це писав С.Л. Соловейчик, вказуючи на те, що В.О. Сухомлинський, можливо, вперше після Н.К. Крупської і А.С. Макаренка звертає свій погляд на педагогічну етику, найнеобхіднішу із наук, що обслуговує педагогіку, але по якомусь нашому непорозумінню виставлену на задвірки, на кухню, в Попелюшки. Ця зневага бачиться в усьому: і в розкладі педагогічних інститутів, і в кількості книг для педагогів, і в підручниках педагогіки, де етика не згадується, і у відсутності великих спеціалістів в цій області. Педагогіка без психології сліпа і глуха. Але педагогіка без етики – бездушна і бездуховна.

О.В. Сухомлинський у своїй педагогічній практиці виховував щирих, сміливих, небайдужих до всього навколишнього людей, умілих відчувати інших. В книзі “Як виховати справжню людину” педагог-вчений наголошує “Я бачу мистецтво і майстерність виховання в тому, щоб маленька людина жила в

світі високих ідей і дякуючи цьому досягала своєї величі і насправді ставала великою”. Отже, ми переконані, що перш за все в системі методичної роботи слід готувати педагогічних працівників до використання технологій естетичного виховання і пропонуємо для розгляду наступні теми:

№ п/п	Теми методичних заходів	Види методичної роботи
1	Педагогічні технології і їх значення у навчально-виховному процесі.	семінар-практикум
2	Використання виховних технологій у навчально-виховному процесі.	педагогічні читання
3	Вплив технологій естетичного виховання на розвиток особистості школяра.	педагогічна рада
4	Використання технологій естетичного виховання школярів для розуміння мистецтва, яке оперує образами, умовністю і фантазією.	методичні об'єднання
5	Вирішення проблем раціонального і емоційного, інтелектуального і естетичного при використанні технологій естетичного виховання учнів.	проблемні групи
6	Використання технологій естетичного виховання, щоб сформувані в учнів наукові пізнання, які будуть відповідати таким ознакам: - уміння поєднувати аналітичні здібності з естетичними здібностями необхідними для вивчення об'єктів пізнання; - уміння бачити і відчувати нові шляхи в розвитку логічних зв'язків, що виявляються з початку лише мовою естетичних і художніх уявлень; - уміння під час вивчення будь-якого явища чи об'єкта органічно поєднувати інтелектуальне та естетичне, раціональне та емоційне.	методичні об'єднання
7	Забезпечення діалектичного взаємозв'язку інтелектуального і естетичного під час навчання основам наук і мистецтва, формування гармонійної особистості при використанні технологій естетичного виховання учнів.	предметні методичні об'єднання

8	Відношення педагогічних працівників до значення естетичного фактору на уроках навчальних дисциплін при використанні технологій естетичного виховання учнів.	педагогічний семінар
9	Використання технологій естетичного виховання учнів в позаурочній виховній роботі.	методичні об'єднання класних керівників
10	Використання технологій естетичного виховання у навчально-виховному процесі.	методичний фестиваль

Приклади методичної роботи для використання вчителями технологій естетичного виховання учнів.

Заслуговує уваги також досвід художньо-естетичного виховання в США, де вчені-педагоги цієї країни використовують у роботі зі школярами технологію естетичного виховання “навчання в мистецтві і через мистецтво”, що виражається в предметно-орієнтованій художній освіті (“ПОХО”) – це всебічний підхід до навчання і вивчення мистецтва, який передбачає розвиток художньої культури школярів і в той же час спрямований на художню освіту дорослих, удосконалення і підвищення кваліфікації, залучення художніх музеїв.

Сучасній школі США, зауважує Р.А. Біланова, характерно поєднання естетичного виховання з передовими технологіями. Зростає значимість естетичних рішень зв'язаних з новими технологіями. Так, в американському науковому світі “ергономіка” сьогодні є синонімом “естетика”. Сучасний споживач зацікавлений в наявності вибору якості, зручності і особистого задоволення. Вибір і задоволення продукцією тісно пов'язано з естетичною реальністю [Беланова, с. 87]. Зараз людство перейшло із індустріального століття, для якого характерним був аналіз складових предметів і явищ, у столітті інформації, коли пріоритетним значенням є мислення, синтез інформацій та ідей. Інформації та ідеї синтезуються на заняттях мистецтва і естетики, коли програма орієнтується на творче рішення проблем.

Тому, починаючи з 1990 року в багатьох школах США навчання здійснюється приваблення дітей до мистецтва – музеїв, театрів, танців і візуальних видів мистецтва. Варто відзначити, що естетичний компонент не є головним, а органічно інтегрується в усі навчальні дисципліни і навіть часто є центральним елементом навчальної програми.

Технології естетичного виховання застосовують і педагогічні працівники Японії. Там при всім багатстві традицій естетичного виховання провідними є нові тенденції, одна з яких полягає в тому, щоб домогтися від дітей збагачення краси у мистецтві, вираження у продуктах творчої діяльності своїх думок і

почуттів, інша – у прагненні до збагачення свободи вираження духу мистецтва.

Зарубіжні спеціалісти, підкреслює М.П. Лещенко, визначають чотири основні шляхи естетизації педагогічного процесу. Без використання цієї технології неможливий навчально-виховний процес. Вона є основним компонентом при:

1. розробці інтегрованого курсу (об'єднання образотворчого, музичного, хореографічного і драматичного мистецтва), на викладання якого відводиться шоста частина щоденного навантаження. Тут пропонується вчителям педагогічна технологія “групового викладу”, яка передбачає співробітництво вчителів мистецького циклу.
2. доповненні змісту кожної навчальної дисципліни естетичним компонентом “естетика мовлення”, “естетика математики”, “естетика природознавства”. Вивчення мистецтва визначених предметів ведеться диференційовано.
3. орієнтації на періодичне проведення тематичних занять-блоків, де окремі мистецтвознавчі та загальноосвітні дисципліни інтегруються навколо спільних для них понять.
4. викладанні дисциплін виду “Образотворче мистецтво і математика”, “Музика і фізика”, “Хореографія і література”.

Таким чином, впровадження технологій естетичного виховання учнів у сфері освіти сприяє розв'язанню проблеми щодо їх якісного впливу на зміст, методи та організаційні форми навчання, які у свою чергу створюють умови для процесу оновлення в галузі підготовки сучасних вчителів школи, формування їх готовності до співпраці зі школярами, створення позитивних наслідків навчання учнів і підготовки до вступу у доросле життя.